

تقدیم به همسر مهربانم، که در سایهٔ همدلی و صبرش، دشواری‌های این مسیر برایم آسان شد.

عارف گلیوری

با عشق و احترام، تقدیم به تمامی دانش‌آموزانی که با تلاش و پشتکار خود، آینده‌ای روشن را می‌سازند.

الناز گنج‌کار

تقدیم به آنان که نور زندگی‌مان هستند.

خدیجه جنت علیپور

شهریور بود، سال ۱۳۲۳. نیروهای متفقین، تهران رو اشغال کرده بودن و وول می خوردن تو کوچه پس کوچه های شهر.

مرد قصه ما داشت قدم می زد، تو خیابون هدایت. دید که یه جایی شلوغه و سروصدا بلنده. نزدیک تر رفت. یه سرباز انگلیسی یه بقال بی آزار رو گرفته بود به باد فحش و کتک! صحنه دلخراشی بود براش. یه اجنبی که هفت پشت غریبه بود، اومده بود توی خاک مرد قصه و داشت هم وطنش رو کتک می زد و فحش می داد. اما ماجرا همین جا تموم نشد. یه افسر نظامی ایرانی از راه می رسه. می ره وسط معرکه تا دعوا رو حل و فصل کنه که ... سرباز انگلیسی سیلی محکمی می زنه توی گوش افسر ایرانی. طاقت مرد قصه طاق می شه. بغض چنگ می اندازه تو گلوش از این که این جوری تحقیر شده. اشکش بند نییاد و کوچه ها رو تندتند قدم می زنه ... اما ماجرا همین جا تموم نمی شه.

مرد می رسه به خونه یه دوست همدل و همراه. با اشک براش قصه رو می گه.

- «می بینی؟ کار ما به این جا رسیده که سرباز اجنبی توی گوش نظامی ایرانی می زنه.»

رفیقش جواب می ده: «ناراحتی اثری نداره. بیا کاری کنیم. بیا سرودی بسازیم.»

همون جا مرد قصه - که اسمش دکتر حسین گل گلاب بود - شروع می کنه به سرودن یه شعر. وقتی شعر کامل می شه، اون رفیق همدل - که اسمش استاد روح الله خالقی بود - شروع می کنه به ساختن آهنگ روی اون شعر. وقتی آهنگ کامل می شه استاد غلامحسین بنان اون رو می خونه و بعد خیلی های دیگه می خوننش و حتی امروز من و تو هم می خونیمش.

گل گلاب و خالقی و بنان امروز متأسفانه کنار ما نیستن. اون سرباز انگلیسی امروز خوشبختانه نیس، نه تنها خودش، بلکه آقابالاسراش هم کاسه کوزه شون رو جمع کردن و رفتن.

اما اون سرود موند. سرزنده و قبراق و سرحال و هنوز زمزمه کردنش ما رو پر از حس لذت و غرور می کنه: ای ایران ای مرز پرگهر / ای خاکت سرچشمه هنر / دور از تو اندیشه بدان / پاینده مانی و جاودان ... کتاب تاریخ خیلی سبز آماده نمی شد اگر نبود زحمت خیلی از آدمای دلسوز و دوست داشتنی. تشکر می کنم از مؤلفان خوبمون عارف گلیوری، الناز گنج کار و خدیجه جنت علیپور. هم چنین تشکر از بچه های واحد تألیف الهه آرانی، محمدابراهیم مازنی و سعید احمدپور و دوستای خوبمون در واحد تولید که خیلی زحمت کشیدن برای این کتاب.

اگر سؤالات کنکور سراسری دو سال گذشته را دیده باشید، حتماً متوجه تغییرات عمیق سؤالات درس تاریخ شده‌اید. این تغییر سبک در طراحی سؤالات تاریخ، تیم علوم انسانی خیلی‌سبز را به این نتیجه رساند که یک کتاب خیلی متفاوت و خیلی کاربردی برای دانش‌آموزان و داوطلبان رشته انسانی تدارک ببینند. کتابی که در دست دارید، حاصل همفکری و همکاری مؤلفان و متخصصان خیلی‌سبز برای پاسخ به نیاز داوطلبان و در راستای تغییر رویه طراحان کنکور سراسری می‌باشد. کتاب تاریخ دوازدهم خیلی‌سبز از سه بخش کلی تشکیل شده است که در این‌جا به معرفی هر یک از این بخش‌ها می‌پردازیم:

درس‌نامه: درس‌نامه‌های این کتاب به کامل‌ترین شکل ممکن نوشته شده‌اند و هیچ پاراگراف، خط یا کلمه‌ای از دید مؤلفان پنهان نمانده است. علاوه بر این، تمامی درس‌نامه‌ها با تمرکز ویژه بر کنکورهای سراسری اخیر نگارش یافته‌اند. به عبارت دیگر، تمام تلاش خودمان را کردیم تا داوطلبان را با مطالعه درس‌نامه‌ها از هر منبع دیگری برای تسلط بر مطالب کتاب درسی بی‌نیاز کنیم. در ضمن، به جهت آسان‌تر و جذاب‌تر کردن مطالعه درس تاریخ، جدول‌ها، نمودارها، شکل‌ها و آیکون‌هایی طراحی کرده‌ایم. در زیر به معرفی آیکون‌های این کتاب می‌پردازیم:

📌 **دورنما:** در ابتدای هر درس، به معرفی کلی درس می‌پردازد.

🔍 **تحلیل:** به بررسی و موشکافی متن کتاب درسی، با توجه به تغییر سبک کنکور سراسری پرداخته می‌شود.

📅 **نکته ترکیبی:** برخی از سؤالات کنکور سراسری در سال‌های اخیر، از دو یا چند درس و پایه طراحی شده‌اند. با طراحی این آیکون قصد داشتیم مباحثی را که به نوعی به هم مرتبط هستند، شناسایی و بررسی کنیم.

📖 **سیر تاریخی:** رویدادهای تاریخی غالباً در ارتباط با یکدیگر رخ داده‌اند و توالی و ترتیب آن‌ها از دید طراحان حائز اهمیت است. در «سیر تاریخی»، به ترتیب رویدادهای مرتبط با یک موضوع خاص را مشاهده می‌کنید.

🔗 **حواست باشه:** شامل مواردی است که ممکن است با هم اشتباه گرفته شوند یا طراحان از آن‌ها جهت گمراه کردن داوطلبان استفاده می‌کنند.

🕒 **خط‌زمان:** آیکونی که با خواندن آن، هم رویدادهای ذکرشده در درس را مرور می‌کنید و هم با آمادگی کامل به سراغ تست‌های زمانی تقدم و تأخر می‌روید.

👉 **تو این تاریخ چه خبره؟** تاریخ‌های مهم هر درس به همراه رویدادهای رخ داده در آن تاریخ، در انتهای درس ذکر می‌شود. به طور خلاصه، ۱ با مطالعه درس‌نامه‌های خیلی‌سبز منابع مورد نیاز کنکور سراسری را می‌خوانید و هیچ نکته‌ای را از دست نمی‌دهید.

🔗 با وجود آیکون‌هایی مثل «تحلیل» و «نکته ترکیبی»، از یک درس‌نامه به‌روز استفاده می‌کنید و درس تاریخ را با نگاهی ویژه به کنکور سراسری سال‌های گذشته می‌خوانید.

📅 نمودارها، جدول‌ها، شکل‌ها و متن روان، یادگیری و به خاطر آوردن مطالب درس تاریخ را آسان می‌کنند. **تست:** همان‌طور که گفتیم، سبک کنکور سراسری در دو سال گذشته تغییرات چشمگیری داشته است و به‌جز سؤالات کنکورهای اخیر، منبع مناسب و استاندارد برای داوطلبان وجود نداشت. با طراحی تست‌های جدید مطابق با کنکور سراسری، مجموعه‌ای از آزمون‌های درس به‌درس برای داوطلبان فراهم آورده‌ایم. تست‌های کتاب تاریخ دوازدهم خیلی‌سبز ویژگی‌های منحصر به فردی دارد که در این قسمت به آن‌ها پرداخته شده است:

۱ تمرکز ویژه به فرم و محتوای آخرین کنکورها و پوشش تمامی تیپ‌های سؤالات کنکور

۲ وجود تست‌های خلاقانه و جدید که امکان طرح در کنکور سال‌های آینده را دارند.

۳ پوشش حداکثری کتاب درسی و طرح تست از تقریباً تمام مطالب کتاب درسی

۴ ترکیب نکات درس‌ها و پایه‌های مختلف برای سازگاری بیشتر با کنکور سراسری

🔗 لازم به ذکر است سؤالات هر درس از آسان به دشوار مرتب شده‌اند و هر چه به انتهای آزمون هر درس می‌روید، با سؤالات دشوارتری مواجه خواهید شد.

پاسخ‌نامه تشریحی: این قسمت که مکمل سؤالات است، تمامی مباحث و نکات لازم برای رسیدن به گزینه درست را تشریح می‌کند. گاهی از این هم فراتر می‌رود و با خواندن پاسخ‌ها به نکات جدیدی می‌رسید که در پاسخ به سایر سؤالات و درک عمیق‌تر درس‌نامه به شما کمک خواهد کرد. هم‌چنین اگر سؤالی از مباحث چند درس یا چند پایه طرح شده باشد (سؤالات ترکیبی)، در بخش پاسخ‌نامه تشریحی، به این‌که سؤال و گزینه‌ها از کدام درس‌ها و پایه‌ها طرح شده‌اند، اشاره می‌شود.

در پایان، از تمامی عوامل و دست‌اندرکارانی که ما را در تألیف و چاپ این کتاب همراهی کرده‌اند به‌ویژه جناب آقای دکتر کمیل نصری، مدیریت محترم انتشارات خیلی‌سبز، هم‌چنین مهندس سبزمیدانی، محمد مازنی و الهه آرانی تشکر به عمل می‌آوریم. هم‌چنین از تمام تالیپست‌ها، طراحان، ویراستاران و سایر عزیزانی که در این مسیر کمکمان کردند، نهایت سپاس را داریم.

به امید موفقیت و سربلندی خوانندگان عزیز

فهرست مطالب

سؤال	درس نامه	درس نامه‌ها و سؤال‌ها
۸۱	۸	درس اول: تاریخ‌نگاری و منابع دوره معاصر.....
۸۴	۱۳	درس دوم: ایران و جهان در آستانه دوره معاصر.....
۸۹	۲۰	درس سوم: سیاست و حکومت در عصر قاجار (از آغاز تا پایان سلطنت ناصرالدین شاه).....
۹۴	۲۸	درس چهارم: اوضاع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی عصر قاجار.....
۹۸	۳۲	درس پنجم: نهضت مشروطه ایران.....
۱۰۱	۴۱	درس ششم: جنگ جهانی اول و ایران.....
۱۰۵	۴۷	درس هفتم: ایران در دوره حکومت رضاشاه.....
۱۰۹	۵۰	درس هشتم: جنگ جهانی دوم و جهان پس از آن.....
۱۱۳	۵۸	درس نهم: نهضت ملی شدن صنعت نفت ایران.....
۱۱۷	۶۳	درس دهم: انقلاب اسلامی.....
۱۲۱	۷۰	درس یازدهم: استقرار و تثبیت نظام جمهوری اسلامی.....
۱۲۵	۷۵	درس دوازدهم: جنگ تحمیلی و دفاع مقدس.....
پاسخ‌ها ✓		
۱۲۹		پاسخ‌نامه تشریحی
۱۵۵		پاسخ‌نامه کلیدی

درس دوم : ایران و جهان در آستانه دوره معاصر

دورنما: این درس به دو بخش اصلی تقسیم شده است: در بخش اول درباره ایران پس از سقوط صفویه تا دوران حکومت قاجار (یعنی درباره سلسله‌های افشار و زندیه) می‌خوانیم و حکومت آن‌ها را از ابعاد مختلف بررسی می‌کنیم. بخش دوم درس، خود به دو قسمت تقسیم می‌شود: در قسمت اول حکومت‌های مسلمان در جهان در سده‌های ۱۷ تا ۱۹ م. بررسی می‌شوند که همگی در حال زوال بودند. از سویی دیگر حکومت‌های غربی که برخی از آن‌ها در حال رشد و توسعه بودند، معرفی می‌شوند.

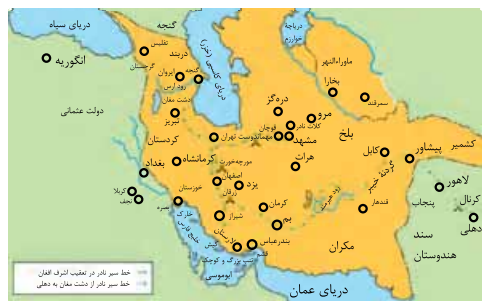
ایران از نادرشاه افشار تا آقامحمدخان قاجار

سقوط اصفهان و فروپاشی حکومت صفویان (۱۱۳۵ ق. / ۱۱۰۲ ش. / ۱۷۲۳ م.) موجب آشفتگی امور و بروز هرج و مرج و آشوب‌های داخلی شده بود. افغان‌ها به دلیل ناتوانی در تسلط بر تمام قلمرو صفوی و ناآشنایی با اصول کشورداری، نتوانستند حاکمیت مقتدری تشکیل دهند. روسیه و عثمانی نیز فرصت را مغتنم شمردند و بخش‌هایی از شمال و غرب ایران را اشغال کردند. در چنین شرایطی بود که نادر از ایل افشار، پا به عرصه نهاد.

حکومت افشاریه ایل افشار از ایل‌های قزلباش بود که در به سلطنت رساندن حکومت صفویان نقش داشتند. صفویان بخشی از این ایل را برای محافظت از مرزهای خراسان در برابر هجوم ازبکان به نواحی شمال آن دیار کوچاندند.

نکته ترکیبی: در درس (۱۳) پایه یازدهم خواندیم که ایلات و طوایف مختلف قزلباش به شاه‌اسماعیل کمک کردند که به حکومت برسد و سلسله صفویان را تأسیس کند. البته گاهی سران قزلباش با دخالت در برابر شاه را بازپچه خود قرار می‌دادند و دوره‌ای از نابسامانی را به وجود می‌آوردند؛ مثل دوران شاه‌تیماسب و جانشینان او.

نادر، سرداری در رکاب شاهزاده صفوی پس از تسلط افغان‌ها بر اصفهان، یکی از پسران شاه سلطان حسین صفوی به نام تهماسب، برای گردآوری نیرو و بازگرداندن حکومت صفویان، از پایتخت گریخت. برخی از سرداران و سران ایل‌ها مانند نادر افشار و فتحعلی‌خان قاجار (پدربزرگ آقامحمدخان قاجار) به او پیوستند و در نخستین گام خراسان را تصرف کردند. پس از کشته‌شدن فتحعلی‌خان قاجار، نادر که جنگاوری شجاع و متهور بود، ابتکار عمل را به دست گرفت و فرماندهی سپاه تهماسب را عهده‌دار شد. او طی چندین جنگ، افغان‌ها را شکست داد. نادر سپس مهتای جنگ با روسیه و عثمانی شد. سپاه او در چندین جنگ بر ارتش عثمانی پیروز شد و سرزمین‌های اشغال‌شده ایران را آزاد کرد. روس‌ها نیز با مشاهده توان نظامی نادر و جنگجویانش، پیش از برخورد نظامی، نیروهای خود را از ایران بیرون بردند.

نقشه لشکرکشی‌ها و جنگ‌های نادر

تحلیل: نادر از جمله پادشاهانی بود که در کسب قدرت، بسیار مقتدر عمل کرد و بدون داشتن متحد، از پس تهدیدات دشمنان خارجی برآمد و در عین حال همین یک‌تازی وی در سال‌های پایانی حکومتش برایش دردسرساز شد.

حواست پاشه نادر قبل از تاج‌گذاری مستقیماً با روسیه وارد جنگ نشد، بلکه از طریق آوازه و شهرت نظامی خود، آن‌ها را فراری داد.

تحلیل: ۱- نادر، سردسته افغان‌های حاکم بر ایران، یعنی اشراف افغان را از مشهد به سمت «جنوب» ایران تعقیب کرد.
۲- همان‌طور که در نقشه می‌بینید (و در صفحات بعدی خواهیم خواند) شهری به عنوان پایتخت نادر انتخاب نشده، زیرا او با تأکید افراطی بر امور نظامی، از مناسبات اداری و ساختاری غافل بود.

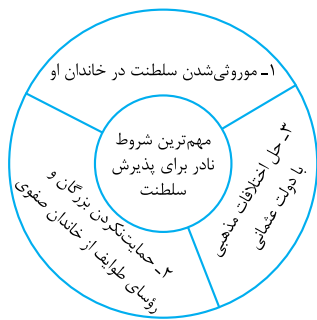
نادر، شاه ایران

پیروزی‌های برق‌آسای نادر در جنگ‌های داخلی و خارجی، زمینه نشستن او بر تخت شاهی را فراهم آورد. او نخست تهماسب دوم را به بهانه بی‌کفایتی از سلطنت خلع کرد. سپس بزرگان کشور، علما، سران ایل‌ها و طوایف را به شورای دشت مغان فراخواند و شرایطی را برای پذیرش سلطنت مطرح کرد که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:
با پذیرش شروط نادر در شورای دشت مغان، انقراض صفویه اعلام و نادر به عنوان شاه ایران انتخاب شد. (۱۱۱۴ ش. / ۱۷۳۶ م.)

حواست پاشه ۱- آخرین پادشاه صفوی قبل از سرنگونی حکومت: شاه سلطان حسین صفوی
۲- شاهزاده صفوی که پس از حمله افغان‌ها به دنبال احیای حکومت بود: تهماسب دوم
۳- حکومت صفویان در ۱۷۲۳ م. / ۱۱۰۲ ش. فروپاشید و انقراض کامل آن در ۱۷۳۶ م. / ۱۱۱۴ ش. اعلام شد.

نادر پس از این‌که به سلطنت رسید، برای حل مشکلات سیاسی و مذهبی، به‌ویژه رفع اختلافات مذهبی با دولت عثمانی، بسیار تلاش کرد. او گاهی با جنگ و زمانی با مصالحه و مذاکره و دادن امتیاز درصدد حل مشکل برمی‌آمد. نتیجه این اقدامات به سبب کارشکنی‌های عثمانی و گرفتاری‌های داخلی و خارجی نادرشاه، چندان مطلوب نبود و در این دوره، عامل انسجام‌بخش مردم ایران، یعنی مذهب شیعه تضعیف گردید.

نادرشاه افشار سرانجام هنگامی که مشغول سرکوب شورش در خراسان بود، با توطئه سرداران و نزدیکانش کشته شد (۱۱۲۶ ش. / ۱۷۴۷ م.). او که سرداری بی‌باک و دارای نبوغ نظامی بود، در زمانی که آشوب‌های داخلی و هجوم ارتش‌های بیگانه موجودیت ایران را به خطر انداخته بود، وارد میدان شد و با طراحی نظامی، توانست بر ایران حاکم شود. با این حال، به عنوان پادشاه توفیق نیافت که زمینه را برای ثبات و امنیت پایدار، انتقال آرام قدرت و تثبیت حکومت افشاریه پس از خود فراهم آورد.

ویژگی حکومت نادرشاه

علل و عوامل ناکامی نادرشاه

- اشغال بیوسه‌ای او به جنگ
- مالیات‌های اضافی که از مردم برای تأمین هزینه‌های جنگ گرفته می‌شد.
- مهم‌تر از همه، بدگمانی نادر به نزدیکان و بزرگان کشور و برخورد خشن با آنان در سال‌های پایانی حکومتش
- توجه او به تقویت قوای نظامی و غفلت از دیگر عوامل مؤثر بر پایداری حکومت (توجه افراطی به ابعاد نظامی)

سیر تاریخی

- به قدرت رسیدن نادر افشار تا کشته‌شدن او
- پیوستن به تهماسب دوم برای احیای حکومت صفویان و تصرف خراسان
 - رسیدن به فرماندهی سپاه تهماسب پس از کشته‌شدن فتحعلی‌خان قاجار
 - شکست افغان‌ها طی چندین جنگ
 - شکست عثمانی و آزادسازی سرزمین‌های اشغال‌شده
 - خلع تهماسب دوم از سلطنت به بهانه بی‌کفایتی
 - فراخواندن بزرگان کشور به شورای دشت مغان
 - مطرح کردن سه شرط برای پذیرفتن سلطنت در شورا
 - رسیدن به سلطنت
 - تلاش برای حل مشکلات سیاسی و مذهبی، به‌ویژه رفع اختلافات مذهبی با عثمانی
 - رفتار خشن با نزدیکانش در سال‌های پایانی حکومت
 - به قتل رسیدن توسط نزدیکانش حین سرکوب شورش در خراسان (۱۱۶۰ ق.)

افشاریان پس از نادر با مرگ نادر، دورانی از رقابت و جنگ برای به دست گرفتن قدرت آغاز شد. افرادی از خاندان نادر و سرداران و سران برخی ایل‌ها و طایفه‌ها با یکدیگر به ستیز برخاستند که خرابی و کشتار زیادی به بار آورد. به علاوه، افرادی با ادعای انتساب به خاندان صفوی، خواهان بازگرداندن حکومت به این خاندان بودند. در چنین شرایطی:

الف) دو تن از برادرزادگان نادر (عادل‌شاه و ابراهیم‌شاه) یکی پس از دیگری به عنوان جانشین او برای مدت کوتاهی مدعی حکومت شدند.

ب) سپس نوبت به شاهرخ، نوه نادرشاه رسید. او از قلمرو وسیع نادر، به شهر مشهد بسنده کرد و حکومتش تا زمانی که آقامحمدخان قاجار آن را از میان برداشت (۱۲۱۲ ق.) ادامه یافت.

حکومت زندیه

کریم‌خان زند: کریم‌خان زند، رئیس طایفه زند از طوایف لر، از جمله سردارانی بود که پس از کشته‌شدن نادرشاه، درصد کسب قدرت درآمد. او تعدادی از رقیبان و مدعیان حکومت را از میان برداشت و با تسلط بر بخش وسیعی از ایران، سلسله زندیه را تأسیس کرد.

کریم‌خان برخلاف نادر از ادامه لشکرکشی و جنگ برای در اختیار گرفتن سایر مناطق ایران دست کشید و همین امر، موجبات آرامش، رونق و آبادانی قلمرو او به‌ویژه شیراز (پایتخت زندیان) را فراهم آورد.

ویژگی حکومت کریم‌خان زند کریم‌خان برخلاف سنت معمول، از پذیرفتن عنوان شاه امتناع کرد و خود را وکیل مردم ایران (وکیل‌الرعا) خواند. البته او در ابتدا خود را وکیل‌الدوله خوانده بود که به منزله وکالت از طرف شاهزاده‌ای صفوی بود، اما اندکی بعد لقب وکیل‌الرعا را (به معنای نماینده مردم ایران) برای خود برگزید (به نقل از سفرنامه نیبور و رستم‌التواریخ از آصف). بعضی از خصوصیات اخلاقی کریم‌خان مانند مدارا و همدردی با مردم، ساده‌زیستی و رفتار مناسب با اقلیت‌های دینی و مذهبی باعث شده است که نام و نشان نیکی از او در تاریخ ایران به جا بماند.

زندیه پس از کریم‌خان با مرگ کریم‌خان زند (۷۱۱۵ ش. / ۱۷۷۹ م.) دوباره آشوب ایران را فراگرفت. افرادی از طایفه زند برای رسیدن به تاج و تخت با هم به رقابت و ستیز برخاستند و صفحه خونین دیگری از تاریخ ایران را رقم زدند؛ به گونه‌ای که در کم‌تر از ۱۵ سال، هفت تن از این خاندان به قدرت رسیدند. نتایج این کشمکش‌ها، فروپاشی سیاسی و اقتصادی و آسیب‌دیدن توان نظامی و اداری کشور بود.

لطفعلی‌خان زند، آخرین فرمانروای زند، با وجود شجاعت، لیاقت و محبوبیت نسبی در بین مردم نتوانست سلسله زند را حفظ کند و به دلیل اشتباهات نظامی و روی گردانی افرادی چون حاج ابراهیم‌خان کلانتر از دربارش از آقامحمدخان قاجار شکست خورد و پس از دستگیری کشته شد. با مرگ لطفعلی‌خان سلسله زندیه منقرض شد. (۱۱۶۷ ش. / ۱۷۹۴ م.)

حواست پاشه این شخصیت‌ها رو از هم تفکیک کن:

- ۱ لطفعلی‌خان زند: آخرین فرمانروای زند
- ۲ فتحعلی‌خان قاجار: پدربزرگ آقامحمدخان قاجار و از سران ایل قاجار
- ۳ فتحعلی‌شاه قاجار: یکی از پادشاهان حکومت قاجار
- ۴ میرزا فتحعلی‌خان آخوندزاده: از متفکران دوره قاجار و منتقد تاریخ‌نگاری سنتی

نکته ترکیبی: در چند برهه از تاریخ ایران، در فواصل کوتاهی که کشور دچار آشوب شده بود، چندین پادشاه بر تخت نشستند. یکی از موارد، مربوط به دوره ساسانیان است که پس از کشته‌شدن خسرو پرویز، در فاصله چهار سال، بیش از ده نفر به تخت شاهی نشستند که دو تن از آنان، از دختران خسرو پرویز بودند (درس ۱۰) تاریخ دهم). دو مورد دیگر مربوط به دوران پس از کشته‌شدن نادرشاه و مرگ کریم‌خان بود که در این درس با آن آشنا شدیم.

اوضاع سیاسی، اداری و اقتصادی ایران در عصر افشاریه و زندیه

شرایط ایران در دوره تسلط افغان‌ها، افشاریه و زندیه

- بی‌ثباتی سیاسی
- کوتاه‌بودن دوران سلسله‌های حاکم
- حاکمیت عناصر ایلی
- برخوردهای سیاسی با همسایگان غربی و شمالی
- آشفته‌گی‌های اجتماعی و اقتصادی

۱- روابط خارجی

مناسبات سیاسی و اقتصادی ایران با جهان خارج در دوران افشاریه و زندیه کاهش چشمگیری یافت. مهم‌ترین مسائل خارجی ایران در این دوره، برخوردهای سیاسی - نظامی با عثمانی و روسیه بود که پیش‌تر درباره آن گفتیم. اختلافات با زمامداران عثمانی، سرانجام با عقد معاهده‌ای میان دو طرف، منجر به صلحی شد که تا اواخر حکومت کریم‌خان که سپاه زندیه بصره را تصرف کرد، دوام آورد.

در دوره افشاریه و زندیه، مناسبات سیاسی و اقتصادی و ارتباطات فرهنگی ایران با کشورهای اروپایی نیز چندان رونقی نداشت. در این دوره، نمایندگانی از بعضی کشورهای اروپایی به ایران آمدند. نادر برای انگلیسی‌ها معافیت‌های گمرکی در نظر گرفت و درصد برآمد از دانش آنان در زمینه تأسیس نیروی دریایی در دریای خزر و خلیج فارس بهره برد. در دوره کریم‌خان زند، هیئت‌هایی از فرانسه و انگلستان برای گرفتن امتیاز و ایجاد مراکز تجاری به ایران آمدند، اما چون با او به توافق نرسیدند، گشایشی در روابط صورت نگرفت.

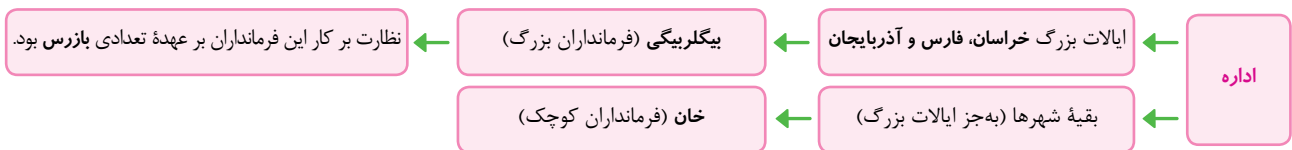
نکته ترکیبی: نادرشاه افشار، اولین پادشاه ایرانی نبود که درصد تأسیس و بهره‌گیری از نیروی دریایی بود. ما در درس (۱۱) تاریخ دهم نیز با دو نمونه از این تلاش‌ها آشنا شدیم:

۱ نیروی دریایی ساسانی، از ابتدای تأسیس این حکومت وجود داشت. اردشیر بابکان و جانشینان او، از نیروی دریایی برای برقراری امنیت و تحکیم خود بهره بردند.

۲ یکی از اقدامات داریوش یکم، تأسیس نیروی دریایی بود.

۲- نظام اداری و سیاسی

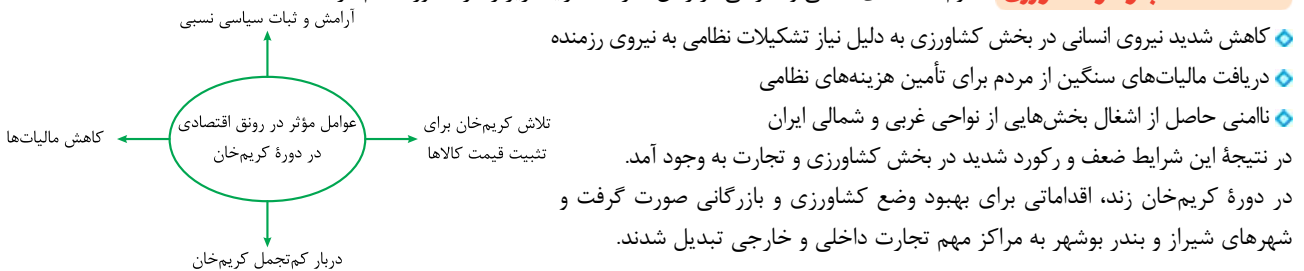
سازمان اداری و دیوانی در این دوره اعتبار و قوت سابق را نداشت. حکومت نادرشاه بر اقتدارگرایی و تمرکز بر امور نظامی و ارتش متکی بود و نهادهای اداری در عصر حکومت او رونق چندانی نداشتند. نادرشاه در امور اداری و اقتصادی، بیشتر از دوستان و نزدیکان خود به عنوان مشاور استفاده می‌کرد و به وزارت و دیوان‌سالاری توجهی نداشت. این بی‌توجهی به نظام اداری تا جایی بود که او شهری را به عنوان پایتخت خود انتخاب نکرد. البته در منابع از مشهد و کلات به عنوان پایتخت او یاد شده است، ولی این مراکز بیشتر محل گردآوری خزاین و غنایم نادر بوده‌اند. شیوه اداره ایالات، ولایات و شهرها و روستاها در عصر افشاریه و زندیه، همانند دوره صفویه بود و صاحب‌منصبانی با همان عناوین سابق، این مراکز را اداره می‌کردند.

نظام مالیاتی		
انواع	تخصیص مالیات	وظیفه مردم
۱) پولی ۲) کالایی	بخش اعظم آن صرف نگهداری قشون می‌شد.	تأمین مخارج کمرشکن جنگ‌ها تأمین لباس و خواروبار سربازان

۳- اقتصاد، تجارت و کشاورزی

تداوم جنگ‌های داخلی و خارجی در زمان نادرشاه شرایط زیر را در کشور حاکم کرد:

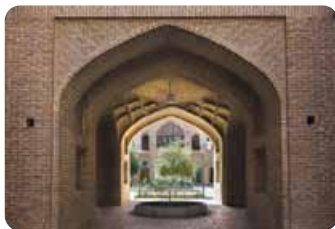
تعلیل:

همان‌طور که پیش از این خواندیم، نادرشاه افشار تمرکز خود را بر روی جنگ و تقویت قوای نظامی گذاشته بود و این یکی از عوامل زوال حکومتش محسوب می‌شد. در قسمت‌های مختلف درس هم به تأثیر این تمرکز بیش از حد پرداخته شد. به طور مثال، در بخش کشاورزی، باعث کاهش نیروی انسانی مورد نیاز شده و تولیدات کشاورزی در نتیجه سیاست‌های نظامی نادر کاهش یافت. هم‌چنین سیاست نادر در زمینه نظامی، منجر به عدم توسعه بخش اداری و دیوان‌سالاری شد. از آن‌جا که توجه زمامداران بر روی جنگ بود، نتوانستند نظام اداری مناسبی را طراحی کنند و حتی پایتختی را نیز برای تحکیم قدرت مرکزی، انتخاب نکردند.

۴- ادبیات، علم و آموزش

در عصر افشار و زند به سبب آشفتگی‌های سیاسی و اجتماعی، علم و آموزش، رونق دوران صفویان را نداشت. در پی سقوط صفویه،

مدارس و حوزه‌های علمیه اصفهان و شهرهای دیگر تعطیل شدند یا از رونق افتادند. عده‌ای از علما و طلاب که از هجوم افغان‌ها جان سالم به در برده بودند، به عتبات عالیات مهاجرت کردند. با این حال، در نتیجه آرامش نسبی که در زمان کریم‌خان زند به وجود آمد، فعالیت‌های علمی و آموزشی کمی رونق گرفت و مدرسه‌های جدیدی ساخته شد.

مدرسه علمیه خان یزد؛ که به همت محمدتقی‌خان، والی خیراندیش یزد در سال ۱۱۸۶ق. بنا شد.

مهم‌ترین تحول ادبی دوران زندیه		انجمن‌های ادبی
اصفهان	کانون اصلی بیشتر آن‌ها:	
تکرار و تقلید از سبک‌های خراسانی و عراقی	در این انجمن‌ها نهضت بازگشت ادبی شکل می‌گیرد؛ به معنای:	
اعتراض به سبک هندی	نوع سبک شاعران:	
سرودن قصیده به سبک شاعران خراسان		
سرآیدین غزل به سبک عراقی	جریان بازگشت ادبی در دوره‌های افشاریه و قاجاریه نیز ادامه یافت.	

فقیهان، فیلسوفان، پزشکان و ادیبان سرشناس عصر افشاریه و زندیه	
دانشمندان و ادیبان	آثار و اقدامات علمی
محمودحید بهمبانی (۱۲۰۵-۱۱۱۷ ق.)	فقیه و مجتهد بزرگ شیعه و احیاگر مکتب اصولی و صاحب آثار متعددی در فقه و اصول
سید محمد مهدی بحر العلوم (۱۲۱۲-۱۱۱۵ ق.)	فقیه اصولی و رجال نویس شیعه و صاحب آثاری در فقه و علم رجال
آقامحمد بیدآبادی (د: ۱۱۹۸ ق.)	فقیه، حکیم و فیلسوف برجسته و صاحب آثاری در تفسیر، حکمت و کلام
میرزا محمدنصیر اصفهانی (د: ۱۱۹۱ ق.)	پزشک کریم‌خان، عالم به علوم پزشکی، ریاضی، نجوم و حکمت و فنون شعر و موسیقی
مشتاق اصفهانی (۱۱۷۱-۱۱۰۱ ق.)	شاعر بزرگ عهد نادرشاه و از بنیان‌گذاران نهضت بازگشت ادبی
لطفعلی‌خان آذربیدگلی (۱۱۳۴-۱۱۹۵ ق.)	شاعر و تذکره‌نویس برجسته قرن ۱۲ ق. و از بنیان‌گذاران نهضت بازگشت ادبی
هاتف اصفهانی (د: ۱۱۹۸ ق.)	شاعر نامی ایران در عهد افشاریه و زندیه و از پیشروان نهضت بازگشت ادبی

۵- هنر و معماری با وجود شرایط موجود در این دوره، امکان رشد و ترقی هنر و معماری دور از انتظار بود. با این حال در زمان حکومت نادرشاه و دوره استقرار کریم‌خان زند در شیراز، اقدامات قابل توجهی صورت گرفت. ورود هنرمندان و صنعتگران هندی پس از فتوحات نادر در هند، موجب تلفیق هنر ایرانی و هندی شد. مدارا و احترام کریم‌خان نسبت به هنرمندان و علما نیز، موجب رونق هنر و معماری در زمان او شد. در دوره نادر شهر اصفهان بازسازی شد و در منطقه کلات که محل نگهداری خزاین نادر بود، بناهای باشکوهی مانند کاخ خورشید (زیرمجموعه کلات نادری در خراسان رضوی) ساخته شد.

کریم‌خان علاقه زیادی به ساختن بناهای باشکوه داشت. گوشه‌ای از اقدامات عمرانی او را در زیر مشاهده می‌کنیم:

- ساخت**
- مجموعه مسجد و بازار و حمام وکیل
 - ارگ کریم‌خانی
 - آرامگاه حافظ
 - آرامگاه سعدی
 - باغ دلگشا
- بازسازی**

کلاه فرنگی ← نوعی از بناها با کاربرد تفریحی که در دوره زند گسترش یافت و بنایی کوچک و گاهی تزیینی بود که در وسط باغ‌ها یا تفریحگاه‌ها ساخته می‌شد.

نقاشی و نگارگری ← به‌ویژه در عصر کریم‌خان زند، تحولی بزرگ در آن به وجود آمد و نقاشان به تدریج هنر خود را با معیارهای هنری اروپا تطبیق دادند.

مکتب نقاشی شیراز ← در دوره مغولان شکل گرفته بود، ولی در زمان زندیه به اوج رونق و زیبایی رسید.

حواس‌باشه

روابط تجاری و اقتصادی: گشایشی صورت نگرفت.

مواجهه عصر کریم‌خان زند با اروپاییان

هنر: نقاشان ایرانی از معیارهای هنر اروپایی تبعیت کردند.

نکته ترکیبی: همان‌طور که مشاهده کردید در موارد بسیاری در این درس، حکومت‌های افشار و زند با صفویان مقایسه شده‌اند (در بخش‌های اقتصاد، سیاست، علم، آموزش و...). در درس (۱۳) تاریخ یازدهم، مطالب زیادی درباره صفویان بیان شده که مطالعه مجدد آن پس از خواندن این بخش از درس، خالی از لطف نیست.

جهان در آستانه دوران معاصر

الف) حکومت‌های مسلمان در گرداب مشکلات

سده‌های هفدهم تا نوزدهم میلادی دو سوی عالم، وضعیت دوگانه متضادی داشت.

در جانب غرب، امپراتوری‌ها و دولت‌های روسیه، فرانسه و انگلستان، در مسیر قدرت و شکوفایی قرار داشتند.

در جانب شرق، سه حکومت مسلمان یعنی ایران، عثمانی و گورکانیان هند، دوران ضعف خود را سپری می‌کردند.

نگاره سلطان سلیم سوم (حکومت عثمانی) (۱۷۸۹-۱۸۰۷ م.) هنگام به حضور پذیرفتن مقام‌های امپراتوری در کاخ توپ‌کاپی - استانبول

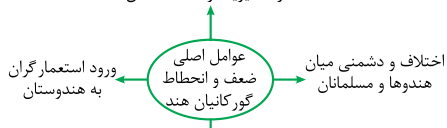
ضعف امپراتوری‌های مسلمان دلایل خاص خود را داشت و درباره این علل هم‌چنان بررسی‌ها ادامه دارند. در این بررسی‌ها چگونگی عملکرد و نقش استعمار غربی و همچنین کنون‌های داخلی وابسته به آن، در بروز و تشدید عقب‌ماندگی دولت‌های بزرگ اسلامی از اهمیت بیشتری برخوردار است.

۱- عثمانی، امپراتوری بیمار: امپراتوری مسلمان عثمانی در قرن ۱۸م. بر بخش‌های وسیعی از شمال آفریقا و آسیای غربی تا اروپای شرقی حکومت می‌کرد. این امپراتوری در مسیر اصلی تجارت زمینی و دریایی بین شرق و غرب قرار داشت و پل ارتباطی بین آسیا و اروپا بود.

نکته ترکیبی: امپراتوری عثمانی آن قدر قدرتمند بود که (در سال ۱۴۵۳م. / ۸۵۷ق.) پایتخت امپراتوری روم شرقی (بیزانسیوم / قسطنطنیه / استانبول) را تصرف کرد (درس‌های ۶) تاریخ دهم و (۱۵) تاریخ یازدهم). در این درس علل ضعف و زوال این امپراتوری را که روزگاری بسیار قدرتمند بود، بررسی می‌کنیم.

ترکان عثمانی تا این زمان با قدرت در عرصه نظامی و سیاسی حکمرانی می‌کردند ولی تقریباً هم‌زمان با روی کار آمدن افشارها، مجموعه عوامل مختلف داخلی و هم‌چنین نفوذ و مداخله قدرت‌های استعماری، موجب ضعف و زوال عثمانی شد، چنان‌که اصلاحات دولتمردان عثمانی هم نتوانست از شدت آن بکاهد. ← در چنین شرایطی کشورهای اروپایی به‌ویژه انگلستان، روسیه، فرانسه و اتریش به بهانه دفاع از حقوق اقلیت‌ها در امور داخلی عثمانی مداخله می‌کردند، ولی در واقع به دنبال گسترش مستعمرات و تأمین منافع اقتصادی و سیاسی خود در این امپراتوری وسیع بودند. ← در نتیجه این دخالت‌ها، اروپایی‌ها توانستند بخش‌هایی از قلمرو عثمانی را تصاحب کنند و بر ضعف آن بیفزایند. با این وجود رقابت بین دولت‌های اروپایی مانع شد که عثمانی به طور کامل تحت سلطه یکی از آن‌ها دربیاید و تا پایان جنگ جهانی اول به حیات خود ادامه داد.

سوء مدیریت و ضعف شاهان

دست‌بندی و توطئه‌های درباریان

پهادرشاه دوم، آخرین فرمانروای گورکانی هند (۱۸۳۷ - ۱۸۵۷م.) که کمپانی هند شرقی انگلستان او را از قدرت برکنار و به برمه تبعید کرد.

۲- گورکانیان هند اسیر استعمار غربی: حکومت گورکانیان هند در قرن ۱۶ میلادی تأسیس شد و بر بخش بزرگی از هندوستان حکومت می‌کرد. در قرن ۱۸م. حکومت گورکانی هند همانند امپراتوری عثمانی رو به ضعف نهاد.

پرتغالی‌ها و اسپانیایی‌ها نخستین استعمارگرانی بودند که به هند وارد شدند. دولت گورکانی به اروپاییان امتیازات تجاری و گمرکی قابل توجهی داد. در سده ۱۸م. دولت‌های فرانسه، هلند و انگلستان نیز وارد هندوستان شدند و با تأسیس شرکت‌های بزرگ تجاری با نام کمپانی هند شرقی فعالیت‌های استعماری خود را گسترش دادند. استعمارگران اروپایی به تدریج با دامن‌زدن به اختلافات دینی و قومی در هند، بخش‌هایی از آن سرزمین را تصرف کردند. در همان حال، میان استعمارگران رقابت شدیدی وجود داشت و جنگ‌هایی میان آن‌ها در گرفت که با پیروزی انگلستان به پایان رسید. انگلیسی‌ها با غارت سرزمین ثروتمند هند، قدرت خود را در جهان توسعه دادند و برای حفظ سلطه خویش، اقدام به دست‌اندازی بر سرزمین‌های مجاور و مداخله در امور کشورهای همسایه هند، از جمله ایران کردند. سرانجام در سال ۱۲۳۶ش (۱۸۵۷م.) پس از سرکوب شورش سربازان هندی، دولت انگلستان، رسماً هند را جزئی از قلمرو خویش اعلام کرد و ملکه انگلستان به امپراتریس هند و بریتانیا ملقب شد.

(ب) اروپا و آمریکا؛ انقلاب و استعمار کشورهای اروپایی در سده‌های پس از عصر رنسانس شاهد انقلاب‌های سیاسی بزرگی بودند که به تغییرات سیاسی و اجتماعی عمیق و بنیادین در این کشورها منجر شد. ظهور انقلاب صنعتی نیز تحولات مهمی در پی داشت که شتاب‌گرفتن و گسترش استعمار از جمله آن‌ها بود. انقلاب (Revolution) به معنای دگرگونی سریع و بنیادی همراه با تغییرات اساسی در ساختارهای سیاسی و گاه اجتماعی در یک کشور است. استعمار (Colonization) در لغت به معنی آباد کردن و در اصطلاح عبارت است از تسلط سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی کشوری قدرتمند بر کشور یا سرزمینی دیگر برای بهره‌برداری از منابع طبیعی و اقتصادی و گاه استفاده از امکانات نظامی آن کشور یا سرزمین.

۱- انگلستان، انقلابی برای نظام مشروطه: در اواخر قرن ۱۷م. تحول سیاسی بزرگی در انگلستان رخ داد که بر جهان پس از خود تأثیر چشمگیری گذاشت. اگرچه از قرن ۱۳م. در انگلستان مجلس (پارلمان) به وجود آمده بود، اما این نهاد قدرت چندانی نداشت. در سال ۱۶۴۶م. میان مجلس به رهبری الیور کرامول و چارلز یکم، پادشاه انگلستان، جنگی در گرفت که به پیروزی مجلس انجامید. کرامول نظام پادشاهی را برانداخت و خود رئیس‌جمهور شد. او سپس به دلایل مذهبی با مجلس درگیر شد و آن را منحل کرد. پس از مرگ کرامول، مجلس و نظام سلطنت دوباره احیا شدند، اما پادشاه انگلستان، به مجلس توجهی نداشت. ← از این‌رو ← بار دیگر با یکدیگر ستیز کردند تا این که مجلس پیروز شد (۱۶۸۸م.). این اتفاق در تاریخ انگلستان به انقلاب باشکوه شهرت دارد. یکی از پیامدهای این انقلاب این بود که منشأ الهی سلطنت نفی و مجلس منشأ قدرت و تعیین‌کننده اختیارات پادشاه شناخته شد.

انگلستان پس از انقلاب باشکوه، رقبای بزرگی همچون اسپانیا و فرانسه را شکست داد و مستعمرات خود را در گوشه و کنار جهان گسترش داد. این کشور به‌ویژه در دوران حکومت طولانی ملکه ویکتوریا به قدرت اول جهان تبدیل شد و به بخش‌های بزرگی از آفریقا، آسیا، اقیانوسیه و آمریکای شمالی دست یافت.

سیر تاریخی

تبدیل مجلس و نظام سلطنت

- به وجود آمدن مجلس در قرن ۱۳م.
- جنگ میان مجلس به رهبری کرامول و چارلز یکم (پادشاه) در ۱۶۴۶م. و پیروزی مجلس
- براندازی سلطنت توسط کرامول
- رئیس‌جمهور شدن کرامول
- انحلال مجلس توسط کرامول به دلایل مذهبی
- احیای مجلس و نظام سلطنت پس از مرگ کرامول
- بی‌توجهی پادشاه به مجلس
- درگرفتن جنگ دیگری میان مجلس و پادشاه و پیروزی مجلس (۱۶۸۸م.) ← انقلاب باشکوه

ملکه ویکتوریا (۱۸۱۹ - ۱۹۰۱م.)

نگاره تکومسه (Tecumseh).
رهبر جنگجوی قبایل سرخ پوست
که در برابر پیشروی سربازان آمریکایی
مقاومت بسیاری کرد (اوایل قرن ۱۹م).

نگاره جورج واشینگتن
(۱۷۲۲ - ۱۷۹۹م).

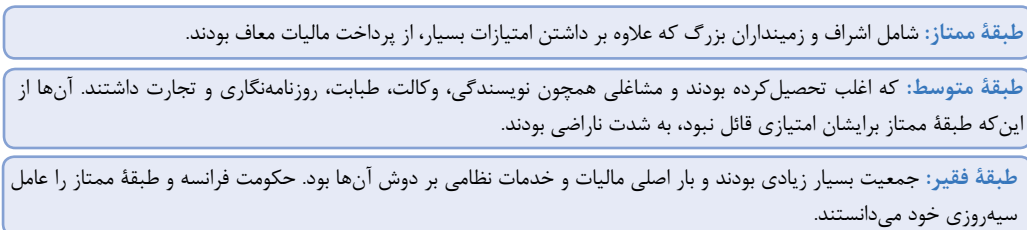
۲- آمریکا در راه استقلال: سرزمین آمریکا تا قرن ۱۸ م. شامل تنها چند ایالت در ساحل اقیانوس اطلس بود. ایالت‌های ساحل شرقی بر ویرانه خانه‌ها، مزارع و املاک بومیان سرخ‌پوست بنا شده بود. اروپاییان زیادی به دلایل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، اروپا را ترک کرده و در سرزمین‌های تازه تصاحب شده منزل گزیدند. بریتانیا بر اکثر این مناطق حکومت می‌کرد.

در نتیجه (الف) وضع قوانین سخت توسط دولت انگلیس و (ب) تمایل اشراف آمریکایی به بیرون‌راندن رقیب و (پ) تحریکات فرانسویان، مردم این سرزمین برای رسیدن به استقلال وارد جنگ طولانی با انگلستان شدند (۱۷۷۵م). این جنگ سرانجام با پیروزی مستعمره‌نشینان و استقلال آمریکا به پایان رسید (۱۶۲۱ش / ۱۷۸۳م). و جورج واشینگتن به عنوان نخستین رئیس‌جمهور این کشور انتخاب شد (۱۷۸۹م). دولت آمریکا پس از استقلال

این کشور با پیشروی به سوی غرب و کشتار وسیع سرخ‌پوستان که ساکنان و صاحبان صدها ساله اصلی آمریکا بودند، سرزمین‌های وسیعی را تصاحب کردند. در جنوب هم، با اشغال سرزمین پهناوری از مکزیک، بزرگ‌ترین ایالت‌های جنوبی و جنوب غربی مانند کالیفرنیا و تگزاس را به ایالات خود افزود. این دولت هم‌چنین با بهره‌گیری از نیروی کار بردگان آفریقایی، اقتصاد خود را توسعه بخشید و در پایان سده ۱۹ م. به پیشرفت‌های وسیعی در زمینه سیاسی، اقتصادی و صنعتی دست پیدا کرد و به رقیبی برای کشورهای استعمارگر اروپایی تبدیل شد.

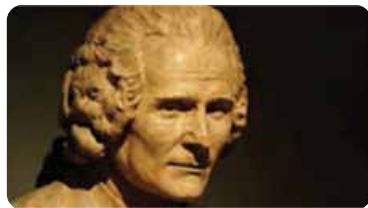
۳- فرانسه، انقلابی برای آزادی و برابری: کشور فرانسه در قرن ۱۸ م. به سبب (الف) شکست نظامی از انگلستان و (ب) صرف منابع مالی هنگفت در سرزمین آمریکا برای عقب‌نماندن از مسابقه استعماری به راه افتاده، با ورشکستگی اقتصادی و ضعف سیاسی و نظامی روبه‌رو شد. از نظر اجتماعی هم در فرانسه مشکلاتی به وجود آمد.

طبقات اجتماعی جامعه فرانسه در قرن ۱۸ م.

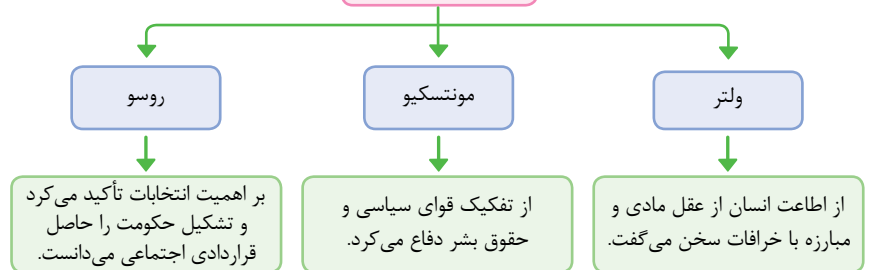

در کنار این عوامل اجتماعی، تحولات فکری جامعه فرانسه هم نقش بزرگی در پیدایش انقلاب داشت. در این کشور، تحت تأثیر عصر روشنگری اروپا، فلاسفه و روشنفکرانی ظهور کردند که اندیشه‌های آنان مردم را به سوی انقلاب رهنمون کرد. گروهی از این روشنفکران که به اصحاب دایره‌المعارف شهرت داشتند، با طرح مسائل علمی و ادبی شروع به انتقاد از وضع موجود کردند. در زیر سه تن از مشهورترین روشنفکران فرانسه در این عصر را معرفی می‌کنیم:

روشنفکران فرانسه

سردیس ژان ژاک روسو (۱۷۱۲ - ۱۷۷۸م)

این‌گونه نظریات، دیدگاه مردم فرانسه را تغییر داد. غفلت لویی شانزدهم از احوال مردم از یک سو و تجملات و ولخرجی‌های او و درباریان از سوی دیگر آتش خشم مردم را شعله‌ور ساخت.

🔍 **تحلیل:** همان‌طور که تا این‌جا خواندید، انقلاب فرانسه و زمینه‌های شکل‌گیری آن همه‌جانبه بود. از یک سو مسائل سیاسی، نظامی و اقتصادی مطرح بود (شکست از انگلستان و ورشکستگی اقتصادی)، از سوی دیگر مسائل اجتماعی و تحولات فکری در جامعه.

تابلوی نقاشی حمله انقلابیون فرانسه به زندان باستیل، نماد استبداد - پاریس - ۱۷۸۹م.

سرانجام در ۱۴ ژوئیه ۱۷۸۹م. (۱۱۶۸ ش.) مردم اغلب بینوا و خشمگین پاریس با حمله به زندان باستیل، انقلاب خود را آغاز کردند. ← انقلابیون سرانجام لویی شانزدهم، پادشاه مستبد فرانسه را وادار به امضای قانون اساسی جدید و پذیرش نظام مشروطه سلطنتی کردند. مدتی بعد، انقلابیون تندرو، پادشاه را عزل و نظام جمهوری را برقرار کردند. ← آنان سپس لویی شانزدهم و همسرش، ماری آنتوانت را اعدام کردند. اعدام این دو و بسیاری از مخالفان با گیوتین و هم‌چنین افکار و شعارهای آزادی‌خواهانه انقلابیون موجب ترس و خشم دولت‌ها در اروپا شد. در نتیجه، آن‌ها با فرانسه وارد جنگ شدند. طی این جنگ‌ها یکی از فرماندهان ارتش فرانسه به نام ناپلئون بناپارت با پیروزی‌های درخشانی که به دست آورد، مشهور شد. ← او با اجرای یک کودتا به قدرت دست یافت (۱۷۹۹م) و سپس به عنوان امپراتور فرانسه انتخاب شد.

🔹 در دوران حکومت ناپلئون (۱۸۰۴ تا ۱۸۱۴م.) تحولات سیاسی و نظامی زیادی در اروپا و ایران صورت گرفت و او مانند بسیاری از حاکمان پیشین، در مصر و آفریقا جنایات زیادی کرد.

حواست باشه به قدرت رسیدن ناپلئون یک سیر و فرایند بود که از حمله معترضان به زندان باستیل آغاز شد. به این فرایند و ترتیب رخدادها دقت کنید.

۴- انقلاب صنعتی، دگرگونی جهان: تا اواخر قرن ۱۸م. عامل اصلی تولید، نیروی بازوی انسان بود. صنعتگران برای تولید کالای بیشتر، مهارت‌های فکری، جسمی و هنری خود را به کار می‌بستند و از دیگر نیروهای طبیعت، مانند آب و باد، کم‌تر استفاده می‌کردند. در انقلاب صنعتی نیروی محرکه آب و سپس بخار جایگزین نیروی جسمی انسان شد.

انقلاب صنعتی } با اختراع و تکمیل ماشین بخار در انگلستان آغاز شد.
 } سرازیر شدن ثروت افسانه‌ای سرزمین‌های استعمارشده‌ای مانند هند و آمریکا قبل از (قرن ۱۸م.) و نظام گسترده برده‌داری و تجارت پرسود آن به شکل‌گیری نظام صنعتی کمک کرد.

ترتیب تحولات صنعتی پس از انقلاب صنعتی ← نساجی و پارچه‌بافی ← کشاورزی و حمل‌ونقل ...

در نتیجه تحولات صنعتی در صنایع مختلف، تولیدات صنعتی افزایش قابل توجهی یافت. انقلاب صنعتی موجب تغییر مناسبات انسانی، اجتماعی و اقتصادی در اروپا و جهان شد، زیرا ← در نتیجه صنعتی شدن، کشورهای اروپایی به (الف) مواد اولیه، (ب) نیروی کار ارزان، (پ) بازار فروش محصولات، (ت) سرمایه مادی فراوان و (ث) حمایت دولت‌ها نیاز پیدا کردند. این امر دو پیامد مهم داشت:

تابلوی آهن و زغال‌سنگ، اثر ویلیام بل اسکات، نقاش اسکاتلندی - اواسط سده ۱۹م.

نگاره یکی از کارخانه‌های صنعتی بزرگ آلمان - ۱۸۶۸

(۱) گسترش استعمار و غارت کشورهای آسیایی و آفریقایی

(۲) افزایش استعمار و بهره‌کشی از کارگران (در داخل اروپا)

انقلاب صنعتی اگرچه موجب قدرت و رفاه بیشتر اروپاییان شد، اما مسائل و مشکلات بزرگی همچون گسترش بی‌رویه شهرها، رشد سریع جمعیت، به وجود آمدن فاصله طبقاتی، نارضایتی‌های اجتماعی و اقتصادی و آلودگی‌های زیست‌محیطی به وجود آورد.

۵- روسیه در مسیر توسعه طلبی نظامی: روسیه تا پیش از به قدرت رسیدن پتر کبیر (۱۶۸۲ تا ۱۷۲۵ م.) در رقابت استعماری اروپاییان جایگاهی نداشت، اما سیاست و اقدام‌های پتر کبیر این کشور را متحول کرد و آن را در مسیر توسعه طلبی سیاسی و نظامی قرار داد:

(الف) او با استخدام کارشناسان اروپایی، تأسیس مدارس و دانشگاه‌های جدید و تقویت ارتش به‌ویژه نیروی دریایی، این کشور را وارد مسابقه استعمار کرد. (ب) یکی از برنامه‌های او برای قدرتمند شدن روسیه، گسترش سرزمین روسیه و دستیابی به دریاهای آزاد برای کسب منافع تجاری و سیاسی بود. جانشینان پتر کبیر تلاش کردند به برنامه او عمل کنند و به همین سبب در نواحی شرقی اروپا و حوزه دریای بالتیک، سیاه و کاسپی (خزر) اقدام‌های نظامی وسیعی کردند. این اقدام‌ها موجب جنگ‌های متعدد روسیه با ایران، عثمانی و برخی کشورهای اروپایی، نظیر فرانسه شد.

پتر کبیر، پدر روسیه جدید

تحلیل: با مروری سریع بر حکومت‌های مسلمان و اروپایی و آمریکا می‌فهمیم که:

- از قرن ۱۸ م. روند ضعف آن‌ها آغاز شد.
 - ◆ عثمانی
 - ◆ گورکانیان هند
 - ◆ فرانسه (ورشکستگی اقتصادی و ضعف سیاسی و نظامی)
- از قرن ۱۸ م. (اواخر قرن ۱۷) در مسیر رشد و پیشرفت قرار گرفتند.
 - ◆ انگلیس
 - ◆ آمریکا
 - ◆ روسیه

تو این تاریخ چه خبره؟

۱۱۳۵ ق. / ۱۱۰۲ ش. ← فروپاشی حکومت صفویان ۱۷۲۳ م.

۱۱۱۴ ش. / ۱۷۳۶ م. ← اعلام انقراض سلسله صفویه و شروع پادشاهی نادر

۱۱۲۶ ش. / ۱۷۴۷ م. ← کشته شدن نادر با توطئه نزدیکان و سردارانش

۱۱۵۷ ش. / ۱۷۷۹ م. ← مرگ کریم خان زند

۱۱۶۷ ش. / ۱۷۹۴ م. ← انقراض سلسله زندیه با مرگ لطفعلی خان زند

۱۲۱۲ ق. ← از میان برداشتن حکومت شاهرخ در مشهد توسط آقامحمدخان قاجار

قرن ۱۳ م. ← به وجود آمدن پارلمان انگلستان

قرن ۱۶۴۶ م. ← جنگ میان مجلس به رهبری کرامول و چارلز یکم، پادشاه انگلستان (با پیروزی مجلس)

- ۱۶۸۲ تا ۱۷۲۵ م. ← دوران پتر کبیر در روسیه
- ۱۶۸۸ م. ← پیروزی مجدد مجلس بر پادشاه که به انقلاب باشکوه شهرت یافت.
- ۱۷۱۲ تا ۱۷۷۸ م. ← زندگانی ژان ژاک روسو
- ۱۷۵۵ م. ← آغاز جنگ مردم آمریکا با انگلستان
- ۱۱۶۲ ش. / ۱۷۸۳ م. ← پیروزی مردم آمریکا بر انگلستان و مستقل شدن آمریکا
- ۱۷۸۹ م. ← انتخاب جورج واشینگتن به عنوان نخستین رئیس جمهور آمریکا
- ۱۱۶۸ ش. / ۱۴ ژوئیه ۱۷۸۹ م. ← **حمله مردم فرانسه به زندان باستیل و آغاز انقلاب**
- ۱۷۸۹ تا ۱۸۰۷ م. ← حکومت سلطان سلیم عثمانی
- ۱۷۹۹ م. ← به قدرت رسیدن ناپلئون در فرانسه با اجرای یک کودتا
- قرن ۱۸ م. ← سلطه امپراتوری عثمانی بر بخش‌های وسیعی از شمال آفریقا و آسیای غربی تا اروپای شرقی
- رو به ضعف نهادن امپراتوری عثمانی و گورکانیان هند
- ورود دولت‌های فرانسه، هلند و انگلستان به هند
- ورشکستگی اقتصادی و ضعف سیاسی و نظامی فرانسه
- ۱۸۰۴ تا ۱۸۱۴ م. ← دوران حکومت ناپلئون
- ۱۸۳۷ تا ۱۸۵۷ م. ← دوران فرمانروایی بهادرشاه دوم، آخرین فرمانروای گورکانی
- ۱۲۳۶ ش. / ۱۸۵۷ م. ← تسخیر هند توسط بریتانیا و مقلب شدن ملکه انگلستان به امپراتریس هند و بریتانیا
- تا اواخر قرن ۱۸ م. ← عامل اصلی تولید، نیروی انسانی بود.
- اوایل قرن ۱۹ م. ← مقاومت تکومسه در برابر سربازان آمریکایی
- پایان سده ۱۹ م. ← تبدیل شدن آمریکا به رقیبی برای استعمارگران اروپایی

درس سوم: سیاست و حکومت در عصر قاجار (از آغاز تا پایان سلطنت ناصرالدین شاه)

دورنما: در این درس با شکل‌گیری حکومت قاجار و تعدادی از حاکمان قاجار (از ابتدا تا دوره ناصرالدین شاه) آشنا می‌شویم. سپس نظام سیاسی و اداری این حکومت بررسی می‌شود. در نهایت به بررسی روابط قاجارها با دولت‌های خارجی، از جمله انگلستان، روسیه و ... می‌پردازیم و سرنوشت ارتباط حکومت قاجار را با هر یک از این کشورها بررسی می‌کنیم. این رویدادها در آغاز قرن ۱۳ ق. / ۱۹ م. جای گرفتند و شروع شدند.

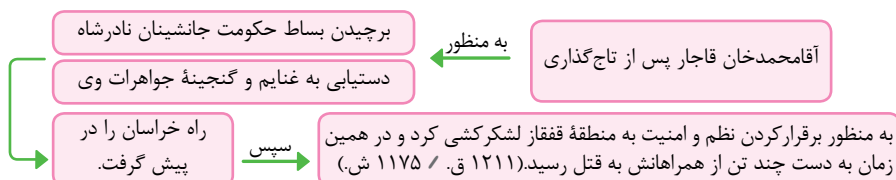
تحولات سیاسی

نگاره آقامحمدخان قاجار
(۱۱۵۵ - ۱۲۱۱ ق.)

آقامحمدخان قاجار (حکومت: ۱۱۷۴ - ۱۱۷۵ ش.) آقامحمدخان پسر بزرگ محمدحسن خان قاجار بود که پس از کشته شدن پدرش، به عنوان گروگان در شیراز، پایتخت کریم خان زند به سر می‌برد و حتی مورد مشورت کریم خان قرار می‌گرفت. آقامحمدخان پس از مرگ کریم خان فرصت را غنیمت شمرد و از شیراز به استرآباد (گرگان) رفت و با متحد کردن افراد ایل قاجار، آماده روبرویی با زندیان شد. آقامحمدخان ابتدا نواحی شمالی و مرکزی ایران را تصرف کرد و تهران را پایتخت خود قرار داد، سپس با غلبه بر لطفعلی خان زند و سرکوب طغیان حاکم گرجستان، در سال ۱۲۱۰ ق. / ۱۱۷۴ ش. در تهران تاج‌گذاری کرد.

نکته ترکیبی: در درس (۲) خواندیم که فتحعلی خان قاجار، پدر بزرگ آقامحمدخان بود که در رکاب تهماسب دوم، شاهزاده صفوی که می‌خواست حکومتش را از افغان‌ها پس بگیرد، کشته شد.

آقامحمدخان برای ایجاد یکپارچگی سیاسی و بازگرداندن حاکمیت دولت مرکزی به سرتاسر قلمرو ایران بسیار کوشید، ولی به سبب بی‌رحمی و کینه‌توزی در برخورد با مخالفان و رقیبان که تا حدودی ریشه در زمان کودکی و نوجوانی او دارد، در تاریخ نام نکویی از او برده نمی‌شود.

(آزمون‌های آزمایشی فیلی سبز)

۳۰- کدام موارد، دربارهٔ محمدحسن خان اعتمادالسلطنه، از مورخان مشهور عصر قاجار، درست است؟

- (الف) نخستین مورخی است که واقعبیت قتل امیرکبیر را بازتاب داده است.
 (ب) اگرچه مورخی درباری بوده، تاریخ‌نویسی سنتی را به شیوهٔ علمی نقد کرد.
 (پ) در دورهٔ ریاست او بر دارالترجمهٔ همایونی، آثار زیادی به فارسی ترجمه شد.
 (ت) می‌کوشید آثار خود را از پرده پوشی‌ها و مداحی‌های رایج مورخان رسمی دور سازد.
- (۱) ب - پ (۲) پ - ت (۳) ت - الف (۴) الف - پ

(آزمون‌های آزمایشی فیلی سبز)

۳۱- کدام گزینه دربارهٔ سبک تاریخ‌نگاری خاوری شیرازی و میرزا محمدجعفر خورموجی، از تاریخ‌نگاران عصر قاجار، درست است؟

- (۱) هر دو از پیشگامان انتقاد به متکلف‌نویسی بوده و تاریخ‌نویسی سنتی را به شیوهٔ علمی نقد کرده‌اند.
 (۲) خورموجی از منتقدان تملق‌گویی بود و خاوری شیرازی به حقیقت‌نویسی و مختصرنویسی علاقه نشان می‌داد.
 (۳) خاوری شیرازی، خورموجی را به سبب استفاده از شعر و الفاظ مصنوع ادبی در نگارش وقایع تاریخی نکوهش کرده است.
 (۴) خورموجی به ساختار کلی تاریخ‌نویسی سنتی پایبند بود، اما خاوری شیرازی به ارتقای روش تاریخ‌نگاری معاصر علاقه نشان می‌داد.

۳۲- کدام گزینه با ویژگی‌های تاریخ‌نگاران سنتی مغایرت دارد؟

- (۱) بیش از آن که مورخ حقیقت باشند، کاتب دربار بودند.
 (۲) آثار آن‌ها بیشتر بر تاریخ شاهان و جنگ‌های آنان تأکید دارد.
 (۳) هیچ‌گونه تحلیل و تفسیری از وقایع در آثارشان به چشم نمی‌خورد.
 (۴) آثار خود را غالباً با خصوصیات ادبی و سبکی سخت به نگارش درمی‌آوردند.

۳۳- کدام موارد دربارهٔ عوامل مؤثر بر گسترش روش تاریخ‌نگاری جدید، درست است؟

- (الف) تأسیس دانشگاه‌ها در کنار ترویج تاریخ به عنوان یک رشتهٔ علمی موجب ارتقای سبک این نوع از تاریخ‌نگاری شد.
 (ب) اجتناب از نثر مصنوع و تلاش برای ساده‌نویسی، یکی از عوامل مؤثر بر کیفیت بالاتر تاریخ‌نگاری جدید بود.
 (پ) ارتقای روش این نوع از تاریخ‌نگاری متأثر از نشریات تخصصی و استفاده از نتایج تحقیقات علوم دیگر نیز بوده است.
 (ت) گزینش مدارک معتبر در نگارش این تاریخ‌نگاری، به گسترش و توسعهٔ آن کمک بسیاری کرده است.

- (۱) الف - پ (۲) فقط الف (۳) ب - ت - پ (۴) ب - ت

درس دوم: ایران و جهان در آستانهٔ دورهٔ معاصر

۳۴- کدام مورد دربارهٔ رویدادهای پس از تسلط افغان‌ها بر اصفهان، درست است؟

- (۱) فتحعلی‌خان قاجار در چندین نبرد بر ارتش قدرتمند عثمانی پیروز شد و روس‌ها را از ایران بیرون راند.
 (۲) افغان‌ها با ایجاد حکومت مقتدر در ایران، آشوب‌های داخلی و خارجی را سرکوب کردند.
 (۳) شاه سلطان حسین برای بازپس‌گیری اصفهان از افغان‌ها، به سران ایل افشار و قاجار پناه برد.
 (۴) نادر افشار در نخستین گام، خراسان را تصرف کرد و فرماندهی سپاه تهماسب را بر عهده گرفت.

۳۵- کدام مورد دربارهٔ برنامه‌ها و اقدامات کریم‌خان، درست است؟

- (الف) همانند نادر به لشکرکشی و جنگ برای در اختیار گرفتن سایر مناطق ایران ادامه داد.
 (ب) شیراز و بندر بوشهر را به مراکز مهم تجارت داخلی و خارجی تبدیل کرد.
 (پ) برای ادارهٔ امور، بیشتر از دوستان و نزدیکانش به عنوان مشاور، استفاده کرد.
 (ت) در نقاشی و نگارگری با تطبیق هنر ایرانی با معیارهای هنری اروپا تحولی بزرگ به وجود آورد.
- (۱) الف - پ (۲) ب - ت (۳) پ - ت (۴) الف - ت

۳۶- کدام گزینه دربارهٔ اقدامات نادرشاه درست است؟

- (۱) در چندین جنگ بر ارتش قدرتمند روسیه پیروز شد.
 (۲) برای رفع مشکلات سیاسی و مذهبی به‌ویژه اختلافات مذهبی با عثمانی بسیار تلاش کرد و به نتایج مطلوبی رسید.
 (۳) در دورهٔ نادرشاه، عامل انسجام‌بخش مردم ایران، یعنی مذهب شیعه تضعیف شد.
 (۴) پس از کشته‌شدن تهماسب، فرماندهی سپاه را عهده‌دار شد و طی چندین جنگ افغان‌ها را شکست داد.

۳۷- کدام گزینه دربارهٔ اقدامات کریم‌خان زند درست و در ارتباط با دلایل شکست لطفعلی‌خان از آقامحمدخان قاجار نادرست است؟

- (۱) با ادامه‌ندادن لشکرکشی، موجبات آرامش و آبادانی قلمرو زند را فراهم کرد. - بی‌لیاقتی و اشتباهات نظامی
 (۲) توافق با فرانسه و انگلیس برای ایجاد مراکز تجاری در ایران - روی‌گردانی افرادی چون ابراهیم‌خان کلانتر از وی
 (۳) با ادامه‌ندادن لشکرکشی موجبات آرامش و آبادانی قلمرو زند را فراهم آورد. - روی‌گردانی افرادی چون حاج ابراهیم‌خان کلانتر از وی
 (۴) توافق با فرانسه و انگلیس برای ایجاد مراکز تجاری در ایران - بی‌لیاقتی و اشتباهات نظامی

(آزمون‌های آزمایشی فیلی سبز)

۳۸- کدام مورد، از شروط نادر افشار برای پذیرفتن سلطنت در شورای دشت مغان نبوده است؟

- (۱) پشتیبانی بزرگان کشور از نادر در جنگ با روس‌ها
 (۲) حمایت‌نکردن رؤسای طوایف از خاندان صفوی
 (۳) حل اختلاف مذهبی با دولت عثمانی
 (۴) موروثی‌شدن سلطنت در خاندان نادر

(آزمون‌های آزمایشی فیلی سبز)

- ۳۹- در رابطه با تقدم و تأخر زمانی وقایع عصر نادرشاه افشار (قبل و بعد تاج‌گذاری)، کدام گزینه درست است؟
- الف) خروج نیروهای نظامی روس از ایران
ب) آزادسازی سرزمین‌های اشغالی از چنگ عثمانی
۱) «ب» مقدم و «الف» مؤخر بر سایر وقایع رخ داده‌اند.
۲) «پ» مقدم بر «ب» و «ب» مؤخر از «الف» رخ داده است.
۳) «ب» مقدم بر «پ» و «پ» مؤخر از «الف» رخ داده است.

- ۴۰- با مرگ نادر رقابت بر سر گرفتن قدرت، بین چه کسانی آغاز شد؟
- الف) خاندان نادر و سران برخی ایل‌ها و طایفه‌ها
ب) عادل‌شاه پسر نادرشاه
۱) الف - ب
۲) ب - ت
۳) پ - ت
۴) الف - پ

- ۴۱- اوضاع سیاسی، اداری و اقتصادی ایران در عصر افشاریه و زندیه، تحت تأثیر کدام عوامل آشفته بود؟
- ۱) بی‌ثباتی سیاسی - حاکمیت عناصر ایلی - کوتاه‌بودن دوران سلسله‌های حاکم
۲) کوتاه‌بودن دوران استقرار سلسله‌های مذکور - عدم توجه پادشاه به وزارت و دیوان‌سالاری - اقتدارگرایی
۳) بی‌ثباتی سیاسی - استبداد مطلق شاه - غلبه تفکر نظامی‌گری
۴) کوتاه‌بودن دوران استقرار سلسله‌های مذکور - استبداد مطلق شاه - حاکمیت عناصر ایلی

- ۴۲- به کدام دلیل، نادرشاه در اداره کشور توفیقی نیافت؟
- ۱) کوتاه‌بودن دوران استقرار حکومت وی، رقابت و ستیز برای رسیدن به تاج و تخت
۲) اشتغال پیوسته او به جنگ، مالیات‌های اضافی برای تأمین هزینه‌های جنگ
۳) اشتباهات نظامی، روی‌گردانی ابراهیم‌خان کلانتر از وی
۴) عدم توفیق در مناسبات سیاسی و اقتصادی ایران با جهان خارج، جنگ‌ها و آشوب‌های داخلی

- ۴۳- مهم‌ترین مسائل خارجی ایران در دوره افشاریه و زندیه چه بود؟
- ۱) تبادل فرهنگی با کشورهای غربی
۲) روابط تجاری با شرق آسیا و اروپا
۳) برخوردهای سیاسی - نظامی با همسایگان غربی و شمالی
۴) استعمارشدن توسط کشورهای استعمارگر

- ۴۴- کدام گزینه از سیاست‌های خارجی نادرشاه افشار در برخورد با اروپایی‌ها نیست؟
- ۱) برای انگلیسی‌ها معافیت گمرکی در نظر گرفت.
۲) درصدد استفاده از دانش انگلیسی‌ها در زمینه نیروی دریایی برآمد.
۳) با نمایندگان برخی کشورهای اروپایی دیدار کرد.
۴) با آن‌ها معاهده‌ای امضا کرد که تا اواخر حکومت کریم‌خان دوام داشت.

- ۴۵- جمله زیر مربوط به چه دوره‌ای از تاریخ زندیه است؟
- «در کم‌تر از ۱۵ سال هفت تن از خاندان زند به قدرت رسیدند.»
- ۱) پس از مرگ لطفعلی‌خان
۲) پس از مرگ کریم‌خان
۳) پس از تصرف بصره توسط زندیان
۴) پیش از قدرت‌گیری کریم‌خان

(آزمون‌های آزمایشی فیلی سبز)

- ۴۶- کدام گزینه درباره نظام اداری و سیاسی ایران در دوره افشاریه درست است؟
- ۱) با وجود حاکمیت عناصر ایلی، شیوه اداره ایالات، ولایات، شهرها و روستاها همانند دوره صفویه بود.
۲) نادرشاه پس از انتخاب مشهد به عنوان پایتخت، آن‌جا را به محل نگاه‌داری خزاین و غنایم خود تبدیل نمود.
۳) اگرچه نادرشاه به وزارت و دیوان‌سالاری توجه داشت، اما در امور اداری و اقتصادی از نزدیکان خود مشورت می‌گرفت.
۴) علی‌رغم اتکای حکومت افشاریه بر اقتدارگرایی مطلق شاه و تمرکز بر امور نظامی، نهادهای اداری رونق خود را حفظ کردند.

- ۴۷- در کدام مورد مقایسه درستی میان روش حکومت‌داری نادرشاه افشار (۱) و کریم‌خان زند (۲) صورت گرفته است؟
- ۱) شیوه اداره ایالات و ولایات در (۱) همانند دوره صفویه و در (۲) همراه با اصلاحاتی بود.
۲) سازمان اداری و دیوانی ایران در هر دو دوره اعتبار و قوت سابق را نداشت.
۳) هر دو در زمینه اقتصادی و کشاورزی و روابط خارجی با همسایگان به توفیق چندانی دست نیافتند.
۴) در (۱) اشتغال پیوسته به جنگ و در (۲) غفلت از عوامل مؤثر بر پایداری حکومت دیده می‌شود.

- ۴۸- کدام مورد درباره زمان وقوع رویدادهای زیر، درست است؟
- الف) کشته‌شدن نادرشاه به دست سردارانش
ب) آشوب دوباره در ایران با مرگ کریم‌خان زند
پ) سقوط اصفهان و فروپاشی حکومت صفویان
۱) «الف» و «ب» پیش از «پ» روی داده است.
۲) «پ» قبل از «الف» و «ب» روی داده است.
۳) «ب» و «پ» قبل از «الف» روی داده است.
۴) «ب» متقدم‌ترین رویداد است.

(سراسری ۱۴۰۲)

۴۹- کدام موارد درباره برنامه‌ها و اقدامات نادرشاه افشار، درست است؟

- (الف) به دیوان‌سالاری و وزارت، توجهی نداشت.
 (ب) برای همیشه بقایای خاندان صفوی - که مدعی قدرت بودند - را حذف کرد.
 (پ) برای اولین بار در تاریخ ایران، درصدد تأسیس نیروی دریایی برآمد.
 (ت) عامل انسجام‌بخش جامعه ایران را تضعیف کرد.

- (۱) پ - ت
 (۲) ب - پ
 (۳) الف - ب
 (۴) الف - ت

(آزمون‌های آزمایشی فیلی سبز)

۵۰- در کدام گزینه، مقایسه درستی درباره اوضاع ایران در دو عصر افشاریه و زندیه صورت گرفته است؟

- (۱) کریم‌خان نیز همانند نادر، پس از غلبه بر رقیبان داخلی و مدعیان حکومت، لشکرکشی برای تصرف سایر شهرها و مناطق ایران را آغاز نمود.
 (۲) مناسبات سیاسی ایران با جهان خارج که در دوران افشاریه کم‌رنگ شده بود، در سایه آرامش و ثباتی که کریم‌خان ایجاد کرد، دوباره رونق گرفت.
 (۳) هیئت‌های انگلیسی که در زمان نادر برای گرفتن امتیاز به ایران آمدند، سرانجام در دوره کریم‌خان موفق به تأسیس نیروی دریایی در خلیج فارس شدند.
 (۴) با وجود آشفتگی‌های سیاسی و اجتماعی کشور پس از صفویان، هم در زمان افشاریه و هم در دوره زندیه، اقدامات چشمگیری در عرصه هنر و معماری انجام شد.

۵۱- کدام گزینه درباره وضعیت جهان در سده‌های ۱۷ تا ۱۹ میلادی درست نیست؟

- (۱) عثمانی و هند دوران ضعف خود را سپری می‌کردند.
 (۲) آمریکا که تا قرن ۱۸ تنها شامل چند ایالت بود، سرزمین‌های وسیعی را فتح کرد.
 (۳) انگلستان در قرن ۱۸ با ورشکستگی اقتصادی و ضعف سیاسی و نظامی روبه‌رو شد.
 (۴) اقدامات پتر کبیر روسیه را وارد رقابت استعماری کرد.

۵۲- کدام مورد درباره رویدادهای تاریخ جهان در فاصله سال‌های (۱۶۸۸ - ۱۷۲۵) میلادی درست است؟

- (۱) روسیه در مسیر رقابت‌های استعماری قرار گرفته بود.
 (۲) ناپلئون با اجرای یک کودتا به قدرت دست یافت.
 (۳) مردم آمریکا برای رسیدن به استقلال وارد جنگ طولانی با انگلستان شدند.
 (۴) برای اولین بار در انگلستان، میان مجلس و پادشاه، جنگ در گرفت و مجلس پیروز شد.

۵۳- کدام گزینه به عوامل اصلی ضعف و انحطاط گورکانیان هند اشاره دارد؟

- (۱) سوء مدیریت و ضعف شاهان - دسته‌بندی و توطئه‌های درباریان - اختلاف و دشمنی میان هندوها و مسلمانان
 (۲) سوء مدیریت و ضعف شاهان - فساد سران سپاه - تنوع اقوام، ادیان و مذاهب
 (۳) ورود استعمارگران به این سرزمین - دسته‌بندی و توطئه‌های درباریان - تنوع اقوام، ادیان و مذاهب
 (۴) ورود استعمارگران به این سرزمین - گسترده‌گی قلمرو - اختلاف و دشمنی میان هندوها و مسلمانان

۵۴- کدام گزینه به وضعیت هند در آستانه دوران معاصر، به درستی اشاره می‌کند؟

- (۱) حکومت گورکانیان که در قرن ۱۵م. تأسیس شد، بر سرتاسر هند حکومت می‌کرد.
 (۲) دولت‌های انگلستان، فرانسه و روسیه از طریق تأسیس شرکت‌هایی مانند کمپانی هند شرقی، اهداف استعماری خود را در این کشور در پی گرفتند.
 (۳) در پایان قرن هجدهم میلادی پس از سرکوب شورش سربازان هندی، دولت انگلستان رسماً هند را جزئی از قلمرو خویش اعلام کرد.
 (۴) انگلستان در تلاش برای حفظ سلطه خود بر هند به سرزمین‌های مجاور آن از جمله ایران دست‌اندازی کرد.

۵۵- سرنوشت انگلستان پس از انقلاب باشکوه، در کدام مورد درست بیان شده است؟

- (۱) ضعف انگلستان به دلایل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی
 (۲) شکست رقیبانی چون اسپانیا و فرانسه
 (۳) تبدیل شدن به قدرت اول جهان
 (۴) انتصاب کرامول به نخست‌وزیری

۵۶- عوامل مؤثر در شعله‌ورساختن آتش خشم مردم فرانسه پیش از انقلاب چه بود؟

- (۱) غفلت لویی شانزدهم از احوال مردم و تجملات و ولخرجی‌های او و درباریان
 (۲) غفلت لویی شانزدهم از احوال مردم و اعدام متفکران و روشنفکران
 (۳) تجملات و ولخرجی‌های لویی شانزدهم و درباریان و اعدام متفکران و روشنفکران
 (۴) تجملات و ولخرجی‌های لویی شانزدهم و درباریان و کودتای ناپلئون بناپارت

(سراسری ۹۹)

۵۷- کدام مورد، درباره وضعیت طبقه متوسط جامعه فرانسه در آستانه انقلاب آن کشور در اواخر قرن ۱۸، درست است؟

- (۱) علاقه اصلی آن‌ها زمینداری بود و از پرداخت مالیات معاف بودند.
 (۲) به دلیل وجود آرامش و امنیت در کشور، از نظام سلطنت رضایت داشتند.
 (۳) به کارهایی چون وکالت و نویسندگی اشتغال داشتند و اغلب تحصیل کرده بودند.
 (۴) بیشتر اعضای این طبقه باسواد و تحصیل کرده و از معافیت مالیاتی برخوردار بودند.

۵۸- کدام مورد دربارهٔ تقدم و تأخر رویدادهای مربوط به امپراتوری مسلمان عثمانی، درست است؟
 الف) دولت‌های اروپایی به بهانهٔ دفاع از حقوق اقلیت‌ها در امور داخلی عثمانی دخالت می‌کردند.
 ب) بر بخش‌هایی از شمال آفریقا و آسیای غربی تا اروپای شرقی حکومت می‌کرد.
 پ) دولت‌های اروپایی تا پایان جنگ جهانی اول نتوانستند به طور کامل بر عثمانی پیروز شوند.
 ت) هم‌زمان با روی کار آمدن افشارها در اثر عوامل داخلی و خارجی دچار ضعف و زوال شدند.

۱) «الف» متقدم‌ترین رویداد است. ۲) «پ» قبل از «ب» و بعد از «الف» روی داده است.

۳) «ب» قبل از «پ» و بعد از «ت» روی داده است. ۴) «پ» متأخرترین رویداد نسبت به سایر رویدادها است.

۵۹- هر یک از موارد «حقوق بشر - قرارداد اجتماعی - مبارزه با خرافات»، مربوط به کدام یک از دایرةالمعارف نویسان فرانسه است؟

الف) ولتر	ب) مونتسکیو	پ) ژان ژاک روسو
۱) ب - پ - الف	۲) ب - الف - پ	۳) پ - ب - الف
۴) پ - الف - ب		

۶۰- کدام موارد فعالیت استعمارگران در هندوستان را به درستی بیان می‌کنند؟

الف) با تأسیس شرکت‌های بزرگ تجاری فعالیت استعماری خود را گسترش دادند.

ب) انگلستان و اسپانیا نخستین استعمارگرانی بودند که به هند وارد شدند.

پ) با دامن زدن به اختلافات دینی، بخش‌هایی از آن سرزمین را تصرف کردند.

ت) سربازان هندی با شورش علیه انگلستان توانستند استعمارگران را بیرون کنند.

۱) الف - ب ۲) الف - پ ۳) ب - ت ۴) پ - ت

۶۱- کدام گزینه، از مهم‌ترین پیامدهای ظهور انقلاب صنعتی در کشورهای اروپایی است؟

۱) دخالت در امور کشورهای دیگر

۲) شتاب گرفتن و گسترش استعمار

۳) رقابت شدید استعمارگران برای تصرف سرزمین‌ها

۴) غارت ثروت سرزمین‌های ثروتمند تحت سلطه

۶۲- آمریکا در قرن ۱۸ م. به کدام دلیل در راه استقلال گام برداشت؟

۱) جلوگیری از کشتار وسیع ساکنان و صاحبان اصلی آمریکا

۲) تمایل اشراف آمریکایی به بیرون راندن فرانسویان

۳) تمایل اشراف انگلیسی به بیرون راندن بومیان آمریکا

۴) وضع قوانین سخت توسط دولت انگلیس

۶۳- چند مورد نادرست در عبارت زیر، دربارهٔ اصحاب دایرةالمعارف، وجود دارد؟

«این گروه از روشنفکران با طرح مباحث علمی و سیاسی، شروع به انتقاد از وضع موجود کردند. ولتر از اطاعت انسان از عقل مادی و مبارزه با خرافات سخن می‌گفت. مونتسکیو بر اهمیت انتخابات تأکید می‌کرد. روسو حکومت را حاصل قراردادی اجتماعی می‌دانست. اگرچه این نظریات تأثیری در دیدگاه مردم فرانسه نداشت.»

۱) یک ۲) دو ۳) سه ۴) چهار

۶۴- کدام گزینه دربارهٔ تقدم و تأخر زمانی وقوع رویدادهای زیر درست است؟

الف) انقلاب صنعتی ب) جنگ جهانی اول پ) انقلاب باشکوه

۱) «ب» پس از «پ» و پیش از «الف» اتفاق افتاده است. ۲) «الف» پس از «ب» و پیش از «پ» اتفاق افتاده است.

۳) «ب» پس از «الف» و پیش از «پ» اتفاق افتاده است. ۴) «الف» پس از «پ» و پیش از «ب» اتفاق افتاده است.

۶۵- در کدام گزینه رویدادهای نقاط مختلف جهان از لحاظ تقدم و تأخر به درستی مقایسه شده است؟

الف) مرگ کریم‌خان زند ب) حمله به زندان باستیل

پ) پیروزی کرامول بر چارلز یکم ت) تأسیس حکومت گورکانیان

۱) «الف» بر «ب» و «ت» بر «پ» مقدم است. ۲) «ب» بر «الف» و «ت» بر «پ» مقدم است.

۳) «الف» بر «ب» و «پ» بر «ت» مقدم است. ۴) «ب» بر «الف» و «پ» بر «ت» مقدم است.

۶۶- کدام مورد دربارهٔ زمان وقوع رویدادهای زیر، درست است؟

الف) حملهٔ مردم پاریس به زندان باستیل

ب) انتخاب جورج واشینگتن به عنوان نخستین رئیس‌جمهور آمریکا

پ) مرگ لطفعلی‌خان زند و پایان سلطهٔ زندیه

ت) جنایات ناپلئون در مصر و آفریقا

۱) «الف» بر «ب» و «پ» بر «ت» مقدم است.

۲) «ت» قبل از «الف» و «پ» روی داده است.

۳) «ت» بر «الف» و «پ» بر «ب» مقدم است.

۴) «الف» و «ب» در یک دورهٔ زمانی روی داده است.

۶۷- در کدام گزینه ترتیب وقایع سرزمین آمریکا از لحاظ زمانی به درستی رعایت شده است؟

الف) پیشرفت‌های سیاسی، اقتصادی و صنعتی

ب) جنگ با انگلستان در نتیجهٔ وضع قوانین سخت توسط انگلیس و تحرکات فرانسویان

پ) انتخاب جورج واشینگتن به عنوان نخستین رئیس‌جمهور آمریکا

۱) «الف» بعد از «ب» و قبل از «پ» روی داده است.

۲) «ب» قبل از «الف» و «پ» روی داده است.

۳) «پ» بعد از «الف» و «ب» روی داده است.

۴) «ب» قبل از «پ» و بعد از «الف» روی داده است.

۶۸- چه تعداد از عبارتهای زیر، دربارهٔ پیامدهای انقلاب صنعتی در اروپا و جهان، درست است؟

- (الف) گسترش نظام برده‌داری و تجارت پرسود آن
(ب) تغییر مناسبات انسانی، اقتصادی و اجتماعی
(ت) گسترش بی‌رویهٔ شهرها و رشد سریع جمعیت
(ث) به وجود آمدن فاصلهٔ طبقاتی و آلودگی‌های زیست‌محیطی
- ۱) یک
۲) دو
۳) سه
۴) چهار

۶۹- کدام گزینه دربارهٔ رویدادهای قرن ۱۸ درست است؟

- ۱) دولت انگلیس رسماً هند را جزئی از قلمرو خویش اعلام کرد.
۲) حکومت گورکانیان تأسیس شد.
۳) مجلس برای اولین بار در انگلستان به وجود آمد.
۴) فرانسه با ورشکستگی اقتصادی و ضعف سیاسی - نظامی روبه‌رو شد.

۷۰- چه تعداد از موارد زیر از جمله اقدامات پتر کبیر برای ورود روسیه به مسابقهٔ استعماری می‌باشد؟

- استخدام کارشناسان اروپایی
- تحول در صنعت
- تقویت ارتش
- تأسیس مدارس جدید
- ساخت کارخانهٔ تسلیحاتی
- ساخت راه‌آهن
- ۱) ۳
۲) ۴
۳) ۵
۴) ۶

۷۱- هم‌زمان با دوران حکومت پتر کبیر (۱۶۸۲ - ۱۷۲۵ م.) در دیگر نقاط جهان چه اتفاقاتی در حال رخ دادن بود؟

- ۱) به وجود آمدن مجلس (پارلمان) در انگلستان
۲) سقوط اصفهان و فروپاشی حکومت صفویان
۳) جورج واشینگتن به عنوان رئیس‌جمهور آمریکا انتخاب شد.
۴) ناپلئون با اجرای یک کودتا به قدرت دست یافت.

۷۲- کدام گزینه جزء فعالیت‌های دولت آمریکا پس از استقلال نیست؟

- ۱) با پیشروی به سوی غرب و کشتار وسیع سرخ‌پوستان، سرزمین‌های وسیعی را فتح کرد.
۲) با اشغال سرزمین پهناوری از مکزیک، ایالت‌های تگزاس و کالیفرنیا را به ایالات خود افزود.
۳) با بهره‌گیری از نیروی کار سرخ‌پوستان بومی، اقتصاد خود را توسعه داد.
۴) در پایان قرن ۱۹ به پیشرفت‌های وسیعی دست یافت.

۷۳- کدام گزینه بیانگر طبقهٔ متوسط در جامعهٔ فرانسه است؟

- ۱) بار اصلی مالیات بر دوش آنان بود و اغلب تحصیل کرده بودند.
۲) از پرداخت مالیات معاف بودند و طبقهٔ ممتاز و لویی شانزدهم را عامل سیه‌روزی خود می‌دانستند.
۳) اغلب تحصیل کرده بودند و از این‌که طبقهٔ ممتاز برایشان ارزش قائل نمی‌شد به شدت ناراضی بودند.
۴) جمعیت بسیار زیادی داشتند و بار اصلی مالیات بر دوش آنان بود.

(آزمون‌های آزمایشی فیلی سبز)

۷۴- کدام مورد دربارهٔ اوضاع ترکان عثمانی و مغولان کبیر (گورکانیان هند) در آستانهٔ دوران معاصر درست است؟

- ۱) هر دو حکومت در نتیجهٔ ورود و دخالت استعمارگران اروپایی رو به ضعف و انحطاط نهادند.
۲) روسیه، عثمانی را به خاک خود ضمیمه نمود و ملکهٔ انگلستان، رسماً هند را جزئی از قلمرو خود اعلام کرد.
۳) امپراتوری عثمانی تا پایان جنگ جهانی اول به حیات خود ادامه داد، اما حکومت گورکانی با تأسیس کمپانی‌های هند شرقی سقوط کرد.
۴) فرانسه و اتریش به بهانهٔ دفاع از حقوق اقلیت‌ها و هلند و پرتغال به بهانهٔ رفع اختلافات قومی و مذهبی، به ترتیب در امور داخلی عثمانی و هند مداخله می‌کردند.

۷۵- کدام گزینه، زمان وقوع رویدادهای زیر را به درستی نشان می‌دهد؟

الف) مرگ لطفعلی خان زند				ب) انقراض حکومت صفویه				پ) مرگ کریم خان زند				ت) کشته شدن نادر افشار			
پ	الف	ت	ب	پ	الف	ت	ب	پ	الف	ت	ب	پ	الف	ت	ب
۱۶۶۷	۱۶۷۲	۱۶۸۹	۱۷۰۹	۱۵۹۸	۱۶۰۹	۱۶۵۰	۱۶۸۴	۱۷۰۹	۱۷۲۰	۱۷۲۲	۱۷۲۴	۱۷۲۰	۱۷۲۰	۱۷۲۲	۱۷۲۴
۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳
(۱)				(۲)				(۳)				(۴)			

۷۶- کدام رویداد تاریخی در بازهٔ زمانی ۱۲۰۰-۱۲۳۷ رخ داده است؟

- ۱) هند جزئی از انگلستان اعلام شد.
۲) مردم آمریکا بر انگلستان پیروز شدند و استقلال آمریکا رقم خورد.
۳) انقلاب فرانسه آغاز شد.
۴) مردم پاریس به زندان باستیل حمله کردند.

۷۷- کدام موارد دربارهٔ نظام اداری افشاریه و زندیه درست است؟

- (الف) ادارهٔ ایالات بزرگ بر عهدهٔ خان (فرمانداران بزرگ) بود.
(ب) نظارت بر کار بازرس‌های اداری بر عهدهٔ بیگلربیگی‌ها بود.
(پ) خراسان و فارس از جمله مناطقی بودند که فرمانداران کوچک قدرتی در آن‌جا نداشتند.
(ت) نظام اداری این دوران، در امتداد نظام اداری صفویان بود.

۲) ب - پ - الف

۴) ب - ت

۱) فقط الف

۳) پ - ت

۷۸- کدام شکل، توصیف درستی از نظام مالیاتی دوره افشاریه و زندیه، براساس عبارتهای زیر است؟

الف) مقدار مالیات اختصاص داده شده به قشون

ب) تأمین خواروبار سربازان

پ) از انواع مالیاتهای آن دوره

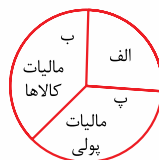
(۴)

(۳)

(۲)

(۱)

۷۹- چند مورد از موارد زیر، در ارتباط با نهضت بازگشت ادبی در دوره زندیه درست است؟

الف) با شروع این نهضت که مهم‌ترین تحول ادبی زندیه به شمار می‌رود، انجمن‌های ادبی بسیاری شکل گرفتند.

ب) کانون بیشتر این فعالیت‌ها در اصفهان بود.

پ) فعالیت آن به دوره زندیه محدود نشد.

ت) شاعران این نهضت، قصیده را به سبک شاعران خراسان می‌سرودند.

ث) اعتراضی به سبک هندی بود.

دو (۴)

سه (۳)

پنج (۲)

چهار (۱)

درس سوم: سیاست و حکومت در عصر قاجار (از آغاز تا پایان سلطنت ناصرالدین شاه)

۸۰- هدف آقامحمدخان قاجار از لشکرکشی به منطقه قفقاز کدام مورد بود؟

۱) برقرار کردن نظم و امنیت

۲) دستیابی به غنایم و گنجینه جواهرات نادر

۳) برچیدن بساط حکومت جانشینان نادر

۴) تقویت حاکمیت دولت مرکزی

۸۱- اولین اقدام آقامحمدخان قاجار پس از تاج‌گذاری چه بود؟

۱) لشکرکشی به قفقاز

۲) تصرف مناطق شمالی و مرکزی ایران

۳) سرکوب طغیان حاکم گرجستان

۴) لشکرکشی به خراسان

۸۲- کدام مورد درباره تحولات سیاسی در دوران آقامحمدخان قاجار، درست است؟

۱) از شیراز به تهران رفت و با متحدکردن افراد ایل قاجار، به مصاف زندیان رفت.

۲) بر لطفعلی‌خان زند غلبه کرد و طغیان حاکم گرجستان را سرکوب کرد.

۳) بعد از تصرف جواهرات نادر، به قصد برقرار کردن نظم و امنیت راهی گرجستان شد.

۴) پس از تاج‌گذاری در تهران، بر نواحی شمالی و مرکزی ایران مسلط شد.

۸۳- کدام‌یک باعث شد تا اصلاحات عهد ناصرالدین‌شاه منجر به تغییر اساسی نشود؟

۱) ترویج افکار مشروطه‌طلبی و جمهوری‌خواهی

۲) دسیسه مخالفان داخلی و خارجی

۳) تشکیلات سیاسی و اداری ناکارآمد کشور

۴) وحشت شاه از نتایج سیاسی نوگرایی

۸۴- حکومت قاجار برای کاستن از نفوذ و دخالت‌های روزافزون روسیه و انگلستان در امور ایران، چه تلاش‌هایی انجام داد؟

۱) واگذاری امتیاز کاوش‌های باستان‌شناختی به فرانسوی‌ها

۲) برقراری ارتباط با کشورهایی مانند آمریکا، اتریش، ایتالیا و بلژیک

۳) گسترش قراردادهای بازرگانی و همکاری‌های فرهنگی با عثمانی‌ها

۴) انعقاد قراردادهای صلح ارزنة‌الروم اول و دوم با عثمانی برای حل اختلافات مرزی

(آزمون‌های آزمایشی فیلی سبز)

۸۵- به ترتیب، هدف ناپلئون بناپارت و فتحعلی‌شاه قاجار از انعقاد عهدنامه «فین‌کنشتاین» میان دو کشور ایران و فرانسه چه بود؟

۱) دستیابی به هند از طریق ایران - سرکوب شورش‌های داخلی به کمک ارتش فرانسه

۲) اخذ امتیازات سیاسی و نظامی از ایران - استفاده از توان نظامی فرانسه در برابر انگلستان

۳) مقابله غیرمستقیم با انگلستان از طریق هجوم به مستعمراتش - اتحاد با فرانسه در جنگ با روسیه

۴) تسلط بر جزایر خلیج فارس - کاستن از نفوذ و دخالت‌های روزافزون روسیه و انگلیس در امور داخلی ایران

۸۶- کدام مورد از مفاد عهدنامه «گلستان» بوده است؟

۱) واگذاری سرزمین‌های ایرانی شرق دریای خزر به روسیه

۲) محروم شدن ایران از داشتن کشتی جنگی در دریای کاسپی

۳) پرداخت مبلغ پنج میلیون تومان غرامت از سوی ایران به روسیه

۴) اعطای حق مصونیت قضایی (کاپیتولاسیون) به اتباع روسیه در ایران

بررسی عبارات‌های نادرست:

الف) میرزا محمدجعفر خورموجی، از مورخان عصر ناصری و مؤلف کتاب «حقایق‌الایخبار ناصری» که از منتقدان تملق‌گویی بوده، نخستین کسی است که واقعیت قتل امیرکبیر را بازتاب داده است.

ب) میرزا فتحعلی‌خان آخوندزاده، یکی از متفکران دوره قاجار، با این‌که مورخ نبود، تاریخ‌نویسی سنتی را به شیوه علمی نقد کرد.

۳۱- گزینه «۲» یکی از پیشگامان انتقاد به تملق و متکلف‌نویسی، خاوری شیرازی، مورخ مشهور زمان فتحعلی‌شاه و نویسنده «تاریخ ذوالقرنین» است. او به حقیقت‌نویسی و مختصرنویسی علاقه نشان داد و تملق‌گویی را نکوهش کرد. میرزا محمدجعفر خورموجی، از مورخان عصر ناصری و مؤلف کتاب «حقایق‌الایخبار ناصری» که از منتقدان تملق‌گویی بوده، نخستین کسی است که واقعیت قتل امیرکبیر را بازتاب داده است.

بررسی گزینه‌های نادرست:

۱) میرزا فتحعلی‌خان آخوندزاده، تاریخ‌نگاری سنتی را به شیوه علمی نقد کرده است.
۳) میرزا فتحعلی‌خان آخوندزاده، رضاقلی‌خان هدایت را به سبب استفاده از شعر در بیان رویدادها و به کار بردن الفاظ مصنوع ادبی مورد انتقاد قرار داده است.
۴) خاوری شیرازی، مورخ عصر فتحعلی‌شاه بوده است، اما ایجاد مراکز تحقیقاتی و نشریات تخصصی در حوزه مطالعات تاریخی و نیز تألیف، ترجمه و نشر کتاب‌ها (که تأثیر بسزایی در گسترش و ارتقای روش تاریخ‌نگاری معاصر در ایران داشته)، از زمان ناصرالدین‌شاه آغاز شد.

۳۲- گزینه «۳» تاریخ‌نگاران سنتی، بیشتر به ثبت وقایع شاهان و امور آن‌ها همت داشتند (درستی ۲). آن‌ها آثار خود را غالباً با خصوصیات ادبی تألیف می‌کردند (درستی ۴) و در این میان، گاه با زبان تملق و مدح شاهان، سخن گفته و بیش از آن‌که مورخ حقیقت باشند، کاتب دربار بودند (درستی ۱). سبک نگارش آن‌ها در بسیاری موارد، سخت است (درستی ۴) و تحلیل و تفسیر، کم‌تر در این آثار به چشم می‌خورد، نه این‌که اساساً حاوی هیچ‌گونه تحلیل و تفسیری نباشند (نادرستی ۳).

بررسی عبارات‌های نادرست:

ب) و ت) این موارد از نظر محتوایی درست هستند، اما اصول و شیوه کار تاریخ‌نویسان در سبک تاریخ‌نویسی جدید به شمار می‌روند، نه از جمله عوامل مؤثر بر ارتقای این روش.
پ) استفاده از نتایج تحقیقات علوم دیگر، یکی از روش‌ها و شیوه کار پژوهشگران و تاریخ‌نویسان در تاریخ‌نگاری جدید است.

بررسی گزینه‌های نادرست:

۱) از جمله اقدامات نادر افشار است.
۲) افغان‌ها، نتوانستند حاکمیت مقتدری در ایران تشکیل دهند.
۳) یکی از پسران شاه سلطان حسین صفوی به نام تهماسب برای بازگرداندن حکومت صفویان به سراغ سران ایل افشار و قاجار رفت.

بررسی عبارات‌های نادرست:

الف) کریم‌خان برخلاف نادر از ادامه لشکرکشی و جنگ برای در اختیار گرفتن سایر مناطق ایران دست کشید.
پ) مربوط به نادرشاه افشار است و نه کریم‌خان زند.

۳۶- گزینه «۳» **بررسی گزینه‌های نادرست:** ۱) ارتش روسیه با مشاهده توان نظامی نادر، پیش از برخورد نظامی، نیروهای خود را از ایران بیرون برد.
۲) به دلیل کارشکنی عثمانی‌ها و گرفتاری‌های داخلی و خارجی، این تلاش‌ها به نتیجه مطلوبی نرسید.

۴) پس از کشته‌شدن فتحعلی‌خان قاجار، نادر فرماندهی سپاه تهماسب را عهده‌دار شد و طی چندین جنگ، افغان‌ها را شکست داد.

۲۱- گزینه «۱» خاطرات حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و شرح حال رجال آن دوره است.

۲۲- گزینه «۱» عده‌ای از تاریخ‌نگاران سنتی بیشتر به ثبت وقایع شاهان و امور آن‌ها همت داشتند. آن‌ها آثار خود را غالباً با ویژگی‌های ادبی تألیف می‌کردند و بیش از آن‌که مورخ حقیقت باشند، کاتب دربار بودند. سبک نگارش نیز در بسیاری از موارد سخت است و تحلیل و تفسیر در آن کم‌تر به چشم می‌خورد.

۲۳- گزینه «۳» نوشته‌های تاریخی بخش قابل توجهی از نخستین آثار ترجمه‌شده از زبان‌های اروپایی به زبان فارسی را تشکیل می‌دادند و ترجمه آن‌ها تأثیر بسزایی در آشنایی نویسندگان و مورخان ایرانی با بینش و روش مورخان اروپایی داشت.

۲۴- گزینه «۴» در عصر قاجار، سفرنامه‌نویسی گسترش فراوانی یافت و تعداد قابل ملاحظه‌ای از شخصیت‌های این عصر، از ناصرالدین‌شاه و مظفرالدین‌شاه گرفته تا مقامات و سفرا و بازرگانان و جهانگردان خارجی (طیف وسیعی از افشار گوناگون) اقدام به نگارش خاطرات خود کردند که حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره موضوعات متنوع و گوناگون است.

بررسی گزینه‌های نادرست: ۱) منظور از سند تاریخی، اوراق یا برگ‌نوشته‌هایی است که ارزش اداری و روزمره ندارند، اما به دلیل اهمیت محتوایی‌شان، در پژوهش‌های تاریخی به آن‌ها استناد می‌شود و قابلیت نگهداری دائمی دارند.
۲) توضیح داده‌شده مربوط به روزنامه حبل‌المتین است.

۳) منابع معاصر تاریخ ایران فقط به آثاری که نویسندگان ایرانی نوشته‌اند محدود نمی‌شود و چنانچه افراد غیرایرانی که در دوره قاجار در ایران به سر برده‌اند، درباره تاریخ ایران کتاب‌هایی نوشته باشند، به عنوان منابع کتب تاریخی (نه ادبی) ایران دسته‌بندی می‌شوند.

۲۵- گزینه «۲» بخش قابل توجهی از نخستین آثار ترجمه‌شده از زبان‌های اروپایی به زبان فارسی را نوشته‌های تاریخی تشکیل می‌دادند و ترجمه آن‌ها تأثیر بسزایی در آشنایی نویسندگان و مورخان ایرانی با بینش و روش مورخان اروپایی داشت.

۲۶- گزینه «۱» در عصر قاجار برخی از تاریخ‌نگاران سنتی، در عین پایبندی به ساختار کلی تاریخ‌نویسی سنتی، بعضی از ویژگی‌های این نوع از تاریخ‌نگاری را نقد کردند.

۲۷- گزینه «۲» چند سال پس از آغاز انتشار کاغذ اخبار توسط میرزا صالح شیرازی، امیرکبیر با هدف رشد آگاهی‌های سیاسی و اجتماعی مردم و توسعه فکری و فرهنگی جامعه، روزنامه «وقایع اتفاقیه» را منتشر کرد که بعداً به روزنامه «دولت علیّه ایران» تغییر نام داد.

بررسی گزینه‌های نادرست:

۱) در دوره قاجار کتاب‌های متعددی با هر دو رویکرد موجود است.
۲) محتوای خاطرات به ندرت در سایر منابع یافت می‌شود.
۴) سفرنامه‌ها از جهت مطالعه تاریخ نظامی اهمیت ندارند.

۲۹- گزینه «۴» اسناد تاریخی، اوراق یا برگ‌نوشته‌هایی هستند که ارزش اداری و روزمره ندارند، اما به دلیل اهمیت محتوایی‌شان، در پژوهش‌های تاریخی به آن‌ها استناد می‌شود و قابلیت نگهداری دائمی دارند.

۳۰- گزینه «۲» در دوره ریاست محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه بر دارالترجمه همایونی، آثار فراوانی به فارسی ترجمه شد (درستی عبارت «پ»). او اگرچه تاریخ‌نویسی درباری بود، گام‌های بلندی در حوزه تاریخ‌نویسی عصر قاجار برداشت و سعی کرد آثار خود را تا حدودی از پرده‌پوشی‌ها و مداحی‌های رایج مورخان رسمی دور سازد (درستی عبارت «ت»). وی در یکی از آثارش به نام «صدرالتواریخ» امیرکبیر را ستایش می‌کند.

۳۷- گزینه ۱

۱ درست - لطفعلی خان از لیاقت و شجاعت کافی برخوردار بود.

۲ کریم خان با هیئت ارسالی از فرانسه و انگلیس به توافق نرسید. - درست

۳ درست - درست

۴ کریم خان با هیئت ارسالی از فرانسه و انگلیس به توافق نرسید. - لطفعلی خان از لیاقت و شجاعت کافی برخوردار بود.

۳۸- گزینه ۱

مهم‌ترین شروط نادر افشار برای پذیرفتن سلطنت عبارت بودند از:

۱- موروثی شدن سلطنت در خاندان او ۲- حمایت نکردن بزرگان و رؤسای طوایف از خاندان صفوی ۳- حل اختلافات مذهبی با دولت عثمانی.

۳۹- گزینه ۳

ترتیب وقایع ذکر شده به شرح زیر است:

«ت» ← «پ» ← «الف» ← «ب»

پس از کشته شدن فتحعلی خان قاجار، نادر که جنگاوری شجاع و متهور بود، ابتکار عمل را به دست گرفت و فرماندهی سپاه تهماسب را عهده‌دار شد. او طی چندین جنگ، افغان‌ها را شکست داد (عبارت «ت»).

سپاه تحت فرمان نادر در چندین جنگ بر ارتش قدرتمند عثمانی پیروز شد و سرزمین‌های اشغال شده ایران را آزاد کرد (عبارت «پ»).

روس‌ها با مشاهده توان نظامی نادر و جنگجویانش، پیش از برخورد نظامی، نیروهای خود را از ایران بیرون بردند (عبارت «الف»).

نادرشاه افشار سرانجام هنگامی که مشغول سرکوب شورشی در خراسان بود، با توطئه نزدیکان و سردارانش کشته شد (عبارت «ب»).

۴۰- گزینه ۱

با مرگ نادر (۱۱۲۶ ش)، دورانی از رقابت و جنگ برای به دست گرفتن قدرت آغاز شد. افرادی از خاندان نادر و سرداران و سران برخی ایل‌ها و طایفه‌ها با یکدیگر به ستیز برخاستند (درستی «الف»).

افرادی با ادعای انتساب به خاندان صفوی خواهان رسیدن به حکومت بودند (درستی «ب»).

بررسی عبارات‌های نادرست:

پ دو تن از برادرزادگان نادر (عادل‌شاه و ابراهیم‌شاه) یکی پس از دیگری به قدرت رسیدند.

ت نوه نادر (شاهرخ) مدتی قدرت را (فقط در مشهد) به دست گرفت.

۴۱- گزینه ۱

در دوره تسلط افغان‌ها، افشاریه و زندیه به طور کلی ایران شاهد ۱- بی‌ثباتی سیاسی، ۲- کوتاه‌بودن دوران سلسله‌های حاکم، ۳- حاکمیت عناصر ایل، ۴- برخوردهای سیاسی با همسایگان غربی و شمالی و ۵- آشفتگی‌های اجتماعی و اقتصادی بود.

بررسی گزینه‌های نادرست:

۱ عدم توجه پادشاه به وزارت و دیوان‌سالاری و اقتدارگرایی در ۲، استبداد مطلق شاه در ۳ و ۴ از ویژگی‌های حکومت نادر افشار می‌باشد.

۴۲- گزینه ۲

از جمله علل و عوامل ناکامی نادرشاه می‌توان به اشتغال پیوسته او به جنگ، مالیات‌های اضافی که از مردم برای تأمین هزینه‌های جنگ گرفته می‌شد و مهم‌تر از آن بدگمانی وی به نزدیکان و بزرگان کشور و برخورد خشن با آنان اشاره کرد.

۴۳- گزینه ۳

مهم‌ترین مسائل خارجی ایران در دوره افشاریه و زندیه، برخوردهای سیاسی - نظامی با همسایگان غربی (عثمانی) و شمالی (روسیه) بود.

۴۴- گزینه ۴

معاهده‌ای که در ۴ به آن اشاره شده است با عثمانی منعقد شد نه انگلیس.

۴۵- گزینه ۲

پس از مرگ کریم خان جانشینان او که برای رسیدن به تاج و تخت با هم رقابت می‌کردند و می‌جنگیدند، صفحه خونین دیگری از تاریخ ایران را رقم زدند، به گونه‌ای که در کم‌تر از ۱۵ سال، هفت تن از خاندان زند به حکومت رسیدند.

۴۶- گزینه ۱

شیوه اداره ایالات، ولایات، شهرها و روستاها در عصر افشاریه و زندیه همانند دوره صفویه بود و صاحب‌منصبانی با همان عناوین سابق، این مراکز را اداره می‌کردند.

بررسی گزینه‌های نادرست:

۱ بی‌توجهی نادر به نظام اداری تا جایی بود که او شهری را به عنوان پایتخت خود انتخاب نکرد. البته از مشهد و کلات به عنوان پایتخت او یاد شده است، ولی این مراکز بیشتر محل گردآوری خزاین و غنایم نادر بوده‌اند.

۲ نادرشاه به وزارت و دیوان‌سالاری توجهی نداشت.

۳ حکومت نادرشاه بر اقتدارگرایی مطلق شاه و تمرکز بر امور نظامی و ارتش متکی بود و نهادهای اداری در عصر حکومت او رونق چندانی نداشتند.

۴۷- گزینه ۲

ولایات، شهرها و روستاها در عصر افشاریه و زندیه همانند دوره صفویه بود و صاحب‌منصبانی با همان عناوین سابق این مراکز را اداره می‌کردند.

۱ شیوه اداره ایالات، ولایات، شهرها و روستاها در عصر افشاریه و زندیه همانند دوره صفویه بود و صاحب‌منصبانی با همان عناوین سابق این مراکز را اداره می‌کردند.

۲ در دوره نادرشاه، ضعف و رکود شدیدی در بخش کشاورزی و تجارت به وجود آمد، اما در دوره کریم خان اقداماتی برای بهبود کشاورزی و بازرگانی صورت گرفت.

۳ هر دو عبارت مربوط به نادرشاه افشار است.

۴۸- گزینه ۲

الف) نادرشاه افشار در ۱۱۲۶ ش. با توطئه نزدیکان و سردارانش کشته شد.

ب) با مرگ کریم خان زند (۱۱۵۷ ش)، دوباره آشوب ایران را فراگرفت.

پ) در ۱۱۰۲ ش. اصفهان سقوط کرد و حکومت صفویان فروپاشید.

۴۹- گزینه ۴

بررسی عبارات‌های نادرست:

ب) بعد از مرگ نادرشاه هم‌چنان افرادی از خاندان صفوی مدعی قدرت بودند.

پ) نادر اولین پادشاهی نبود که درصدد تأسیس نیروی دریایی در ایران برآمد.

۱ به علت آشفتگی سیاسی و اجتماعی کشور پس از صفویان، امکان رشد و ترقی هنر و معماری دور از انتظار بود. با این حال، در زمان حکومت نادرشاه و استقرار کریم خان زند در شیراز، اقدامات قابل توجهی در عرصه هنر و معماری صورت گرفت. ورود هنرمندان و صنعتگران هندی پس از فتوحات نادر در هند، موجب تلفیق هنر ایرانی و هندی شد. مدارا و احترام کریم خان نسبت به هنرمندان و علما نیز موجب رونق هنر و معماری در زمان او شد.

۲ کریم خان برخلاف نادر، از ادامه لشکرکشی و جنگ برای در اختیار گرفتن سایر مناطق ایران دست کشید و همین امر، موجبات آرامش، رونق و آبادانی قلمرو او به‌ویژه شیراز، پایتخت زندیان را فراهم آورد.

۳ در دوره زندیه نیز همانند دوره افشاریه، مناسبات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ایران با جهان خارج رونق چندانی نداشت.

۴ نادر برای انگلیسی‌ها معافیت‌های گمرکی در نظر گرفت و درصدد برآمد از دانش آنان در زمینه تأسیس نیروهای دریایی در دریای مازندران و خلیج فارس استفاده کند. در دوران کریم خان زند، هیئت‌هایی از فرانسه و انگلستان برای گرفتن امتیاز و ایجاد مراکز تجاری به ایران آمدند، اما چون با او به توافق نرسیدند، گشایشی در این روابط صورت نگرفت.

۵۱- گزینه ۳

فرانسه در قرن ۱۸ به سبب شکست نظامی از انگلستان و صرف منابع مالی برای عقب‌نماندن از مسابقه استعماری، با ورشکستگی اقتصادی و ضعف سیاسی و نظامی روبه‌رو شد.

۶۲- گزینه ۴ در نتیجه وضع قوانین سخت دولت انگلیس و تمایل اشراف آمریکایی به بیرون راندن رقیب و تحریکات فرانسویان، مردم این سرزمین برای رسیدن به استقلال وارد جنگ طولانی با انگلستان شدند.

۶۳- گزینه ۳ **بررسی عبارت‌های نادرست:**

این گروه از روشنفکران با طرح مباحث علمی و ادبی شروع به انتقاد از وضع موجود کردند.

روسو بر اهمیت انتخابات تأکید می‌کرد و حکومت را حاصل قراردادی اجتماعی می‌دانست. این گونه نظریات، دیدگاه مردم فرانسه را تغییر داد.

۶۴- گزینه ۴ انقلاب صنعتی مربوط به قرن ۱۸ - جنگ جهانی اول ۱۹۱۴ - ۱۹۱۸ م. و انقلاب باشکوه ۱۶۸۸ م. اتفاق افتاده است.

۶۵- گزینه ۱ بررسی زمان وقوع رویدادها:

الف) ۱۷۷۹ م. (ب) ۱۷۸۹ م. (پ) ۱۶۴۶ م. (ت) ۱۶ م.

۶۶- گزینه ۴ **بررسی عبارت‌ها:**

الف) در ۱۷۸۹ م. مردم بینوا و خشمگین پاریس به زندان باستیل حمله کردند.

ب) در ۱۷۸۹ م. جورج واشینگتن به عنوان نخستین رئیس‌جمهور آمریکا انتخاب شد.

پ) با مرگ لطفعلی خان زند در ۱۷۹۴ م. این سلسله منقرض شد.

ت) در دوران حکومت ناپلئون (۱۸۰۴ - ۱۸۱۴ م.) تحولات سیاسی و نظامی زیادی در اروپا و ایران صورت گرفت و او در مصر و آفریقا جنایات زیادی انجام داد.

۶۷- گزینه ۲ بررسی زمان وقوع رویدادها:

الف) پایان قرن ۱۹

ب) ۱۷۷۵ م.

پ) ۱۷۸۹ م.

۶۸- گزینه ۳ **بررسی عبارت‌های نادرست:**

الف) نظام برده‌داری و تجارت پرسود آن، به شکل‌گیری انقلاب صنعتی کمک کرد.

۶۹- گزینه ۴ **بررسی گزینه‌های نادرست:**

۱) در سال ۱۸۵۷ م. (قرن ۱۹) رخ داد.

۲) در قرن ۱۶ تأسیس شد.

۳) در قرن ۱۳ م. اتفاق افتاد.

۷۰- گزینه ۱ او با استخدام کارشناسان اروپایی، تأسیس مدارس و دانشگاه‌های جدید و تقویت ارتش به‌ویژه نیروی دریایی، این کشور را وارد مسابقه استعمار کرد.

۷۱- گزینه ۲ فروپاشی حکومت صفویان ← ۱۷۲۳ م.

بررسی گزینه‌های نادرست: ۱) از قرن ۱۳ م. به وجود آمده بود.

۲) در سال ۱۷۸۹ م. انتخاب شد.

۴) در سال ۱۷۹۹ م. به قدرت دست یافت.

۷۲- گزینه ۳ آمریکا با بهره‌گیری از نیروی کار بردگان آفریقایی اقتصاد خود را توسعه بخشید.

۷۳- گزینه ۳ **بررسی گزینه‌های نادرست:** طبقه فقیر، جمعیت بسیار زیادی بودند و بار اصلی مالیات بر دوش آنان بود. (رد ۱ و ۴).

طبقه ممتاز از پرداخت مالیات معاف بود. (رد ۲)

۷۴- گزینه ۱ در قرن ۱۸ م. حکومت گورکانی هند همانند امپراتوری عثمانی رو به ضعف نهاد.

عوامل مؤثر در ضعف و زوال امپراتوری عثمانی: مجموعه عوامل مختلف داخلی و نفوذ و «مداخله قدرت‌های استعماری»

عوامل مؤثر در ضعف و انحطاط حکومت گورکانی: اختلاف و دشمنی میان هندوها و مسلمانان، سوء مدیریت و ضعف شاهان، دسته‌بندی و توطئه‌های درباریان و «ورود استعمارگران به سرزمین هند»

۵۲- گزینه ۱ روسیه تا پیش از به قدرت رسیدن پتر کبیر (یعنی تا سال‌های ۱۶۸۲ - ۱۷۲۵ م.) در رقابت استعماری اروپاییان جایگاهی نداشت، اما سیاست‌های پتر کبیر در این سال‌ها، روسیه را در مسیر توسعه‌طلبی سیاسی و نظامی قرار داد.

بررسی گزینه‌های نادرست:

۲) ناپلئون در ۱۷۹۹ م. با اجرای یک کودتا به قدرت دست یافت.

۳) مردم آمریکا در ۱۷۷۵ م. برای رسیدن به استقلال وارد جنگ طولانی با انگلستان شدند.

۴) در ۱۶۴۶ م. میان مجلس به رهبری کرامول و چارلز یکم، پادشاه انگلستان جنگ درگرفت و به پیروزی مجلس انجامید.

۵۳- گزینه ۱ اختلاف و دشمنی میان هندوها و مسلمانان، سوء مدیریت و ضعف شاهان، دسته‌بندی و توطئه‌های درباریان و ورود استعمارگران به این سرزمین از عوامل اصلی ضعف و انحطاط گورکانیان هند بود.

۵۴- گزینه ۴ **بررسی گزینه‌های نادرست:** ۱) حکومت گورکانیان هند در قرن ۱۶ م. تشکیل شد و بر بخش بزرگی از هندوستان حکومت می‌کرد.

۲) در قرن هجدهم میلادی، دولت انگلستان، فرانسه و هلند وارد هندوستان شدند و با تأسیس شرکت‌های بزرگ تجاری تحت عنوان کمپانی هند شرقی، فعالیت استعماری خود را گسترش دادند.

۳) در سال ۱۲۳۶ ش. / ۱۸۵۷ م. (یعنی میانه قرن نوزدهم)، دولت انگلستان رسماً هند را جزئی از قلمرو خویش اعلام کرد.

۵۵- گزینه ۲ انگلستان پس از انقلاب باشکوه، رقبای بزرگی همچون اسپانیا و فرانسه را شکست داد و مستعمرات خود را در گوشه و کنار جهان گسترش داد. این کشور به‌ویژه در دوران حکومت طولانی ملکه ویکتوریا (نه بلافاصله پس از انقلاب باشکوه) به قدرت اول جهان تبدیل شد و به بخش‌های بزرگی از آفریقا، آسیا، اقیانوسیه و آمریکای شمالی دست یافت.

۵۶- گزینه ۱ غفلت لویی شانزدهم از احوال مردم از یک سو و تجملات و ولخرجی‌های او و درباریان از سوی دیگر، آتش خشم مردم را شعله‌ور ساخت.

۵۷- گزینه ۳ طبقه متوسط جامعه فرانسه در آستانه انقلاب فرانسه، اغلب تحصیل کرده بودند و مشاغل همچون کالت، نویسندگی، طبابت، روزنامه‌نگاری و تجارت داشتند. آن‌ها از این‌که طبقه ممتاز برایشان امتیازی قائل نبود، به شدت ناراضی بودند.

۵۸- گزینه ۴ امپراتوری مسلمان عثمانی در قرن ۱۸ م. بر بخش‌های وسیعی از شمال آفریقا و آسیای غربی تا اروپای شرقی حکومت می‌کرد (عبارت «ب»).

عثمانی‌ها هم‌زمان با روی کار آمدن افشارها بر اثر مجموعه عوامل مختلف داخلی و هم‌چنین نفوذ و مداخله قدرت‌های استعماری، دچار ضعف و انحطاط شدند (عبارت «ت»).

کشورهای اروپایی به بهانه دفاع از حقوق اقلیت‌ها در امور داخلی عثمانی مداخله می‌کردند (عبارت «الف»).

عثمانی تا پایان جنگ جهانی اول به حیات خود ادامه داد (عبارت «پ»).

۵۹- گزینه ۱ ولتر از اطاعت انسان از عقل و مبارزه با خرافات سخن می‌گفت. مونتسکیو از تفکیک قوای سیاسی و حقوق بشر دفاع می‌کرد. روسو بر اهمیت انتخابات تأکید می‌کرد و تشکیل حکومت را حاصل یک قرارداد اجتماعی می‌دانست.

۶۰- گزینه ۲ **بررسی عبارت‌های نادرست:**

ب) پرتغالی‌ها و اسپانیایی‌ها اولین استعمارگران بودند.

ت) شورش سربازان هندی سرکوب شد.

۶۱- گزینه ۲ ظهور انقلاب صنعتی تحولات مهمی در پی داشت که شتاب‌گرفتن و گسترش استعمار از جمله آن‌ها بود.